

MAGYAR–TÖRÖK BÉKETÁRGYALÁSOK 1512–1514-BEN

A Mohács előtti magyar–török diplomáciai kapcsolatok történetének egyik bonyolult, máig nem kellően ismert fejezete az 1512–1518 közötti időszakra esik. Ezen belül különösen az 1512–14. évi tárgyalásokról és az állítólagos 1513. évi fegyverszünetről jelentek meg homlokegyenest ellenkező nézetek. Többen úgy vélték, hogy 1513-ban három évre szóló fegyverszünet jött létre a két ország között. Amennyire megítélhető, ez a nézet J. Chr. Engeltől származik, és a nemzetközi szakirodalomban az őt követő J. von Hammer terjesztette el.¹ Hammer álláspontját fogadta el K. M. Setton is, aki a korszak diplomáciatörténetének egyik legnagyobb szabású — és a török vonatkozásokra erősen figyelő — összefoglalását írta.² A mérvadó török feldolgozások — jóllehet több áttételen keresztül — szintén Hammer nyomdokain haladnak, amikor arról írnak, hogy Szelim szultán 1513-ban, keleti politikájával összhangban, három éves fegyverszünetet írt alá a magyarokkal.³

Nem kevesen vannak, akik viszont kételkednek abban, hogy a két hatalom valóban megállapodásra jutott volna 1513-ban. E szerzők aggályait nemcsak az 1512–13. évi tárgyalásokról szóló tudósítások ellentmondásai ébresztették fel (vagy az, hogy a megegyezésről semmiféle okmány nem maradt fenn), hanem mindenekelőtt Bélay Barnabás 1513-ban kezdődő törökországi követségének sorsa. Régóta ismert, hogy Szelim szultán hosszú éveken át visszatartotta a magyar követet, s ebből többen is joggal következtettek arra, hogy ekkoriban valamiféle zavar támadt a török–magyar kapcsolatokban.⁴ Az újabb magyarországi kutatások nem foglaltak hatá-

- 1 *Johann Christian von Engel*: Geschichte des Ungrischen Reichs. Dritter Theil. Zweyte Abteilung. Wien, 1813. 161. *Joseph von Hammer*: Geschichte des Osmanischen Reiches. II. Bd. 1453–1520. Pest, 1828. 390–391.) *Horváth Mihály*: Magyarország történelme. III. Pesten, 1871², 309. (Horváth eléggé homályosan fogalmaz; lehet, hogy a békekötést 1514-re tette?) Hasonlóképpen kétértelmű: *Márki Sándor*: Magyar parasztháború 1514-ben. Hadtörténelmi Közlemények [a továbbiakban: HK] 15 (1914) 399–400.
- 2 *Kenneth M. Setton*: The Papacy and the Levant (1204–1571). III. The Sixteenth Century to the Reign of Julius III. Philadelphia, 1984. 163.
- 3 *Selâhattin Tansel*: Yavuz Sultan Selim. Ankara, 1969. 222. *Tansel* közvetlen forrása *Johann Wilhelm Zinkeisen*: Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa. Zweiter Theil, 1453–1574. Gotha, 1854. 577.
- 4 *Szalay László*: Magyarország története. III. Lipcse, 1853. 476.: egy „1513. július 10-én lefolyt [lejárt?] fegyverszünet”-ről beszél. *Meszics Mátyás*: A horvátok a XV-ik század végével és a XVI-ik század elején. In: *Margalits Ede*: Horvát történelmi

rozottan állást a kérdésben: sem teljességgel elvetni, sem kétségkívül meg erősíteni nem tudták a fegyverszünet létrejöttét.⁵

A fegyverszünet körüli bizonytalanság egyik fő oka minden bizonnyal abban keresendő, hogy nem kaptak elegendő figyelmet azok a régóta rendelkezésre álló források, amelyek lehetővé teszik Bélay követségének és a török-magyar tárgyalások menetének nyomon követését. Részben ez indított bennünket arra, hogy ebben a tanulmányban megpróbáljuk összefoglalni az 1512-14. évi török-magyar diplomáciai érintkezések történetét. A döntő lökést azonban az adta, hogy kezünkbe került három eddig ismeretlen levél, amelyek a tárgyalások sűrűjébe vezetnek be bennünket. Mindhárom levél uralkodótól származik: az elsőt II. Ulászló király nevében küldték a Portán tárgyaló magyar követnek, Raguzai Félixnek, a másodikat I. Miksa német-római császár írta I. Szelim szultánnak, a harmadikat pedig Szelim küldte Ulászlónak. A dolog ironiája, hogy mindhárom iromány az ellenfél nyelvén maradt ránk: Ulászló és Miksa levele török, Szelimé pedig latin fordításban. Mielőtt azonban ezekre, illetve tárgyunkra rátérnénk, röviden át kell tekintenünk a megelőző időszak török-magyar kapcsolatait és a korabeli nemzetközi helyzetet, hiszen ezek nagymértékben meghatározták a tárgyaló felek politikai magatartását és mozgásterét.

I.

Azóta, hogy Mátyás király és II. Bajezid szultán 1483-ban békét kötött egymással, a két állam — rövid, néhány éves időszakokat leszámítva — hivatalosan békeviszonyban élt. A béke- vagy fegyverszüneti szerződéseket (valójában inkább az utóbbiakról volt szó, amint azt a korabeli *treuga* vagy *treuga pacis* kifejezések mutatják) rendszerint még idejekorán, a lejárát előtt megújították, de ha ez nem sikerült, akkor sem sokáig váratott magára az újabb egyezmény aláírása. A szerződések eleinte általában három évre szóltak, de 1503-ban a szultán és a király már hét évre terjesztette ki a két ország közötti békét. Amikor utóbb ez az egyezmény is lejárt, egy átmeneti, egy évre szóló fegyverszünet után, 1511-ben újabb öt évre meghosszabbították a fegyverszünet hatályát.⁶

repertórium. II. Bp. 1902. 499.: csak egy 1513. nyarán létrejött 4 hónapos fegyverszünetről ír. *Nicolae Jorga*: Geschichte des Osmanischen Reiches. II. (bis 1538). Gotha, 1909. 320-321.: fontos, a magyar történettudományban többnyire figyelmen kívül hagyott adatokat hoz, de előadása hézagos és sokszor összefüggéstelen. *Franz Babinger*: Eine neuentdeckte ungarische Kerbinschrift aus Konstantinopel vom Jahre 1515. In: Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante. II. München, 1966. 210.: a magyar követek útja eredménytelen maradt. *Tardy Lajos*: Régi magyar követjárások Keleten. Bp. 1971. 74. skk: Bélay követségének részleges leírása, anélkül, hogy a valódi problémákat érintené.

5 *Barta Gábor*—*Fekete Nagy Antal*: Parasztháború 1514-ben. Bp. 1973. 30-31., 305. *Kosáry Domokos*: Magyar külpolitika Mohács előtt. Bp. 1978. (Gyorsuló idő) 102-105.

6 A Mátyás-korabeli török-magyar kapcsolatok újabb összefoglalása: *Fenyvesi László*: Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig. HK 103 (1990) 74-98. A Bajezid és Ulászló uralkodása alatti kapcsolatokra ld. *Sydney Nettleton Fisher*: The

A béke- vagy fegyverszüneti állapot dacára a harcok sohasem szüneteltek. A török-magyar küzdelmeknek ezt a szakaszát Szakály Ferenc találoan az „állóháború” korának nevezte, amelyben a mérközés nem a két ország főerői, hanem határvédelmi egységei és szervezetei között folyt.⁷ Ebben a furcsa háborúban egyre inkább Magyarország húzta a rövidebbet, mert mind kevésbé bírta el a folyamatos hadakozás gazdasági terheit. A századforduló körüli évtizedekben a Mátyás idején kialakított ütköző övezetek jelentős része török kézre került, s a határvidéki bégek lépésről lépésre hatoltak előre Horvátországban, Dalmáciában és Boszniában. Magyarország — sokkal inkább, mint eddigi történetében bármikor — külső segítségre szorult, mégpedig olyan időszakban, amikor a külső segítség kilátásai rohamosan romlottak.

Az európai politikát a felszínen a törökellenes jelszavak és tervezgetések jellemezték, a mélyben azonban már azok az erők munkáltak, amelyeket a következő századokban nemzeti vagy államérdeknek fognak nevezni.⁸ A századforduló körüli évtizedekben az európai nagyhatalmak zöme az itáliai terjeszkedéssel és az ottani területi osztozkodással volt elfoglalva, s ennek érdekében sorra kötötték színlég törökellenes, valójában egymás kiszorítására irányuló szövetségeiket. Az egyik legjelentősebbet 1508. december 10-én kovácsolta össze I. Miksa német-római császár, XII. Lajos francia és Ferdinánd spanyol király, akikhez a következő év márciusában II. Gyula pápa is csatlakozott. A szövetségesek természetesen a török veszélyre hivatkoztak, de ennek elhárításához mindenképp Velence „uralomvágyának” (*dominandi libido*) megtörését tartották szükségesnek. A szövetség azonban hamarosan bomlásnak indult, s az egyházfő 1511. október 4-én már korábbi fegyvertársai: Lajos és Miksa ellen hirdetett Szent Szövetséget Velencével, Angliával és Spanyolországgal. 1512 novemberében a pápát újfent Miksa oldalán találjuk, így hát természetes, hogy Velence a következő év tavaszán korábbi legfőbb ellenségével, Franciaországgal lépett szövetségre, noha előzőleg egy évig fegyverszünetben állott Miksával.⁹ Ebben a kiszámíthatatlan körforgásban a török elleni fellépés komolyan soha nem jött szóba, még akkor sem, ha Gyula pápa 1511. december 3-i bullájában új keresztes háborút helyezett kilátásba.¹⁰

Sőt, rosszabb történt: a harcoló felek időnként már magához a szultánhoz fordultak segítségért. A sokfelől szorongatott Velence éveken keresztül kacérkodott török segédcsapatok szerződtesének gondolatával, sőt, mint látni

Foreign Relations of Turkey 1481-1512. Urbana, 1948. *Kosáry D.*: i. m. *Selâhattin Tansel*: Sultan II. Bâyezid'in siyasi hayatı. Istanbul, 1966.

7 *Szakály Ferenc*: A török-magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365-1526). In: Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából. Szerk. Ruzsás Lajos és Szakály Ferenc. Bp. 1986. 43. skk. Ld. még *Uő.*: The Hungarian-Croatian Border Defense System and its Collapse. In: From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary. Ed. by János M. Bak—Béla K. Király. Brooklyn, 1982. 141-158. és *András Kubinyi*: The Road to Defeat: Hungarian Politics and Defense in the Jagellonian Period. In: i. m. 159-178.

8 *Vö. Carol Göllner*: Zur Problematik der Kreuzzüge und der Türkenkriege im 16. Jahrhundert. *Revue des Études Sud-Est Européennes* 13 (1975) 97-115.

9 *K. M. Setton*: i. m. III. 51-160.

10 I. m. 110.

fogjuk, 1513-14-ben Szelim szultántól kért fegyveres támogatást. Hasonlóképpen járt el 1510-ben Miksa császár: ő arra bízta az oszmán uralkodót, hogy Velence nyugati lekötöttségét kihasználva foglalja el annak „tengerentúli” birtokait, hiszen úgymond a Köztársaság folyton törökellenes hadjáratra buzdítja a keresztény fejedelmeket.¹¹ Hiába teregette ki az ügyes velencei diplomácia Miksa kísérletét, s lett az ügyből európai botrány, a politikai tendencián ez mit sem változtatott; az Oszmán Birodalom lassanként az európai politikai rendszer állandó szereplőjévé vált, amellyel már nem kizárólag gyűlölt, legyőzendő ellenségként, hanem potenciális szövetségesként is számoltak. Ez volt az első súlyos fejlemény Magyarországra nézve.

A másik, Magyarország szempontjából talán még kedvezőtlenebb változást a velencei és a lengyel politika fordulata idézte elő. A 15. század végéig a törökkel szemben mindkét hatalom határozott magatartást tanúsított, s ha érdekei úgy kívánták, kész volt azokat fegyveres erővel megvédeni. A legutóbbi összecsapásokban azonban mind Lengyelország (1496-98), mind Velence (1499-1503) vereséget szenvedett az Oszmán Birodalomtól, s ez arra készítette a két országot, hogy a továbbiakban jóval óvatosabb politikát folytassanak.¹² Miután Velence és Lengyelország vezetői azt is megtanulták, hogy a török elleni harcukhoz keresztény oldalról számottevő segítséget nem remélhetnek, minden erejükkel arra törekedtek, hogy békés viszonyt tartsanak fenn az Oszmán Birodalommal. Ezek a megfontolások vezették őket akkor is, amikor rendre elutasítóan vagy kitérően válaszoltak a török elleni harcra buzdító pápai felhívásokra. Lengyelország erejét ezenkívül egyre nagyobb mértékben kötötte le az orosz terjeszkedés, valamint az országot gyűrűbe fogó Habsburg-német lovagrend-orosz koalíció mind agresszívebb fellépése.¹³ A lengyel királyi udvar ugyan éppen az 1500-as évek elején kezdte erőteljesen propagálni a királyság „antemurale” szerepét, de valójában lassanként Magyarország maradt az egyetlen valamirevaló hatalom, amelyik némi joggal tekinthette magát a „kereszténység védőbástyájának”.¹⁴ Bár Magyarország a török ügyekben időnként jelentős diplomáciai támogatást kapott Velencétől és Lengyelországtól (sőt, az előbbitől némi pénzt is a közös dalmáciai védelemre), nagy török támadás esetén aligha számíthatott volna tényleges segítségükre.

11 *Franz Babinger*: Kaiser Maximilians I. „geheime Praktiken” mit den Osmanen (1510-11). In: Aufsätze und Abhandlungen i. m. I. München, 1962. 270-296. *K. M. Setton*: i. m. III. 61., 71., 88-90.

12 *Dabrowski János*: Lengyelország és a török veszedelem 1526 előtt. In: Mohácsi emlékkönyv 1526. Szerk. Lukunich Imre. Bp. 1926. 132. skk., főleg 136-138. *Szakály Ferenc*: A mohácsi csata. Bp. 1975. 96-98. *Kosáry D.*: i. m. 18. skk., 29. skk. *K. M. Setton*: i. m. III. 2. skk., 45., 156-157. *Palmyra Brunmet*: The Transformation of Venetian Diplomatic Policy Prior to the Conquest of Cairo (1503-1517). In: Studies on Ottoman Diplomatic History. Ed. by *Sinan Kunalalp*. Istanbul, 1987. 11-26.

13 *Marian Biskup*: Die polnische Diplomatie in der zweiten Hälfte des 15. und in den Anfängen des 16. Jahrhunderts. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 26 (1978) főleg 171., 173-178.

14 *Vö. Hopp Lajos*: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar-lengyel hagyományban. Bp. 1992. (Humanizmus és reformáció 20.) 44-62.

A harmadik baljóslatú fejlemény az volt, hogy az Oszmán Birodalom láthatólag kezdte kiismerni és a maga javára kiaknázni a keresztény hatalmak közötti adáz vetélkedést. Nagyjából a 15. század utolsó harmadáig a törökök az európai politikai rendszerhez csak áttételesen: a velük közvetlen háborús vagy kereskedelmi kapcsolatban álló itáliai városállamok, Magyarország és Lengyelország révén illeszkedtek. Ezek a közvetítők, így Magyarország is, rendszerint az egész kereszténység nevében háborúztak vagy léptek egyezsége az Oszmán Birodalommal, s ez magyarázza, hogy a magyar-török fegyverszüneti egyezményekben szinte minden számottevő európai országot belefoglaltak. Az 1480-as évektől kezdve azonban az iztambuli udvar egyre több állammal létesített kétoldalú kapcsolatokat. Ekkor tájt jelentek meg az első török követek Franciaországban;¹⁵ 1495-ben a moszkvai nagyfejedelemmel,¹⁶ 1496-97-ben Miksával (akkor még német-római király) történt meg az első közvetlen kapcsolatfelvétel.¹⁷ Ekkoriban már a Porta egy sor itáliai hatalommal (köztük a pápasággal) állt beszélő vagy szerződéses viszonyban.¹⁸ Az európai államok és az Oszmán Birodalom kölcsönös érdekeltsége oda vezetett, hogy a korábbi közvetítők szerepe csökkent, s ezzel egyenes arányban nőtt a Porta mozgásteret velük szemben. Ez a folyamat jól nyomon követhető a török-magyar viszonyban is. A szultán már az 1480-as évek második felének tárgyalásain megkísérelte keresztülvinni, hogy a moldvai és a havaselvei fejedelemségek, melyeket mindkét fél saját hűbérnek tekintett, ne kerüljenek bele a szerződésekkbe.¹⁹ Az 1503. évi fegyverszünetet II. Bajezid csak úgy volt hajlandó ratifikálni, hogy a két oláh fejedelmet kihagyták belőle.²⁰ Az 1510-es évek tárgyalásai még határozottabban mutatták meg a szultáni udvarnak azt a törekvését, hogy Magyarországot leválassza a keresztény államok közösségéről, s így, bilaterális kapcsolatok keretében, könnyebben rákényszerítse saját elképzeléseit. A magyar kormány láthatólag tisztában volt az elszigetelődés és a növekvő kiszolgáltatottság veszélyeivel, de tenni ellene keveset tudott; főként azért, mert Velence, amelyen ebben az ügyben sok múlott, saját jól felfogott érdekében kész volt ejteni a közös képviselőt és belemenni török

15 *Nicolas Vatin*: A propos du voyage en France du Huseyn, ambassadeur de Bajazet II auprès de Louis XI (1483). *Osmanlı Araştırmaları* 4 (1984) 35-44. *Uő.*: Une tentative manquée d'ouverture diplomatique: la lettre de créance d'un envoyé de Bajazet II auprès de Louis XI (1483). In: *L'Empire ottoman, la République de Turquie et la France*. Publiées par H. Batu et J.-L. Bacqué-Grammont. Istanbul—Paris, 1986. 1-13. *Uő.*: La traduction ottomane d'une lettre de Charles VIII de France (1486). *Turcica* 15 (1983) 219-230. *Uő.*: Itinéraires d'agents de la Porte en Italie (1483-1495). *Turcica* 19 (1987) 29-49.

16 *J. von Hammer*: GOR II. 312-313.

17 *Johann Gröblacher*: König Maximilians I. erste Gesandtschaft zum Sultan Bajezid II. In: *Festschrift Hermann Wiesflecker zum sechzigsten Geburtstag*. Hrg. von A. Novotny—O. Pickl. Graz, 1973. 73-80.

18 *J. von Hammer*: GOR II. 314. *K. M. Setton*: i. m. II. *The Fifteenth Century*. Philadelphia, 1978. 418. skk.

19 *György Hazai*: Urkunde des Friedensvertrages zwischen König Matthias Corvinus und dem türkischen Sultan 1488. In: *Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung* (Steinitz-Festschrift). Berlin, 1965. 141-145., Taf. 4-5. *Fenyvesi L.*: i. m. 93.

20 *Ld.* a 22. jegyzetet.

kapcsolatainak kétoldalú szabályozásába. A szultán kívánságára már 1502-ben gyorsan lemondott arról, hogy az előkészületben lévő békeszerződés hatályát automatikusan kiterjesszék Magyarországra, s ezért kellett utóbb Ulászlónak külön egyezményt kötnie.²¹

A magyar királyi udvar mindazonáltal töretlenül próbálkozott azzal, hogy a maga részéről minél több keresztény uralkodót vonjon be a törökkel kötött szerződésekbe. 1503-ban sikerült elfogadtatnia a szultánnal, hogy ha a pápa, a római, a francia, a spanyol, az angol, a lengyel és a portugál király, továbbá Velence, egész Itália, Nápoly, Szicília, a rodoszi nagymester és a chioszi genovaiak közül bárki egy éven belül „pecsétet levelet” és követet küld hozzá, az csatlakozhat a szerződő felekhez.²² A felhívást a jelek szerint nem követte nagy tömeg a szultán fővárosában. Ha eltekintünk Velencétől és Lengyelországtól, amelyek létrehozták a maguk önálló fegyverszünetét, úgy tűnik, egyedül Miksa király élt a lehetőséggel, aki Isztambulba érkező követe útján 1504 őszen jelentette be csatlakozását a magyarok békéjéhez.²³

II.

Hét évvel később, az egyezmény lejártakor, a magyar vezetők ismét a korábbi dilemma elé kerültek. Helyzetüket nehezítette, hogy ezúttal a kereszténység cambrai-i ligába tömörült vezetői: a pápa, XII. Lajos és I. Miksa nemhogy kapcsolódni kívántak volna a magyarok béketárgyalásaihoz, hanem kifejezetten lebeszéltek a magyar királyt arról, hogy megegyezzen a törökkel.²⁴ Ulászló és tanácsosai ezért egyelőre elhalasztották a végleges

- 21 S. N. Fisher: i. m. 87-88. Kosáry D.: i. m. 93. Az olyan támogatókból pedig, mint VIII. Henrik angol király, aki 1502-ben kínált szövetséget Ulászlónak és Sándor lengyel királynak, Magyarországnak semmi haszna nem származott. Ld. E. Kovács Péter: Egy törökellenes szövetség tervezete 1502-ből. Levéltári Szemle 41 (1991) 49-61. A velencei-török szerződés legújabb kiadása: Mahmut H. Şakiroğlu: 1503 tarihli Türk-Venedik anlaşması. In: VIII. Türk Tarih Kongresi. III. Ankara, 1983. 1559-1569., 479-484. Faks.
- 22 A szerződés okmánya többféle változatban maradt fenn. Egy 1503. február 22-i, hiányos, latin nyelvű szöveget adott ki Thallóczy Lajos—Horváth Sándor: Magyarország melléktartományainak oklevéltára. 4. Jajcza (bánság, vár és város) története 1450-1527. Bp. 1915. (Monumenta Hungariae Historica - a továbbiakban: MHH -, Diplomataria 40.) 167-170. Az 1503. augusztus 20-án, Budán kelt teljes, latin nyelvű szöveg: Joseph von Hammer—Purgstall: Geschichte des Osmanischen Reiches. II. Graz, 1963. (Neudruck) 616-620. A Bajezid által jóváhagyott, és az oláh vajdákat nem említő török változat, melyet 1503. november 4-én vagy 5-én írtak le: Tayyib Gökbilgin: Korvin Matthias (Mátyás) in Bayezid II. e mektupları tercümeleri ve 1503 (909) Osmanlı-Macar muahedesinin Türkçe metni. Belleten 12 (1958) 85-88. sz. III-XI. tábla.
- 23 Hermann Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. III. München, 1977. 162., 309., 424. és IV. München, 1981. 221. Johann Gröblacher: König Maximilians zweite Gesandtschaft zu Sultan Bayezid II. (1504/1505). In: Domus Austriae. Eine Festgabe Hermann Wiesflecker zum 70. Geburtstag. Hrg. von W. Höflechner—H. J. Melzer—O. Pickl. Graz, 1983. 159-169.
- 24 Margalits E.: i. m. 495. S. N. Fisher: i. m. 100. H. Wiesflecker: i. m. IV. 225. Stanislaus Gorski: Epistole, legationes, responsa, actiones, res geste serenissimi principis Sigismundi ... Acta Tomiciana. I-II. Posnaniae, 1852. 181. N° CCXXXII. Kosáry D.: i. m. 101. A ligához ld. még K. M. Setton: i. m. III. 51. skk. és Fraknói

döntést, s 1510 augusztusában a lengyel királlyal közösen csupán egy évre hosszabbították meg a fegyverszünetet Isztambullal (ez illetéknéppen 1511. augusztus 1-ig maradt érvényben).²⁵ Egy év elteltével az európai helyzet alaposan megváltozott, így már semmi sem akadályozta a Jagelló testvéreket abban, hogy 1511 nyarán hosszabb fegyverszünet ajánlatával útnak indítsák követeiket az Oszmán Birodalomba. A magyar és a lengyel küldött együtt tette meg a Drinápolyba (Edimébe) vezető utat, és a tárgyalásokon összehangoltan, teljes egyetértésben járt el. A békét valószínűleg azonos feltételekkel, mégis különböző időtartamra kötötték meg: Zsigmond tíz, Ulászló öt évben egyezett meg a szultánnal.²⁶ Ebben a két ország eltérő érdekei és elképzelései nyilvánultak meg. Zsigmond király már korábban többször megírta Ulászlónak, hogy országát a német lovagok, az oroszok és a tatárok állandóan fenyegetik, ezért arra kell törekednie, hogy legalább a török felől biztosítsa magát. Ezt úgy érheti el, ha jó viszonyt tart fenn a szultánnal, és minél hosszabb békét szerez tőle. Tekintettel a keresztény fejedelmek közti viszályokra, azt ajánlotta Ulászlónak, hogy ő is legalább tíz vagy tizenkét évre szóló békére törekedjék.²⁷ A magyarok viszont, akik naponta szenvedték el a török támadásokat és váltig reménykedtek a keresztény összefogás közeli létrejöttében, nem akarták túl hosszú időre megkötni a kezüket, s ezért az öt évet célszerűbbnek tartották a Zsigmond által javasolt tíz esztendőnél. Bár Zsigmond, mint mindig, ekkor is hangoztatta, hogy a török kérdésben Ulászló álláspontját tartja irányadónak, ezúttal nem adta be a derekát, és saját érdekei szerint döntött.

Mindkét király követe 1512 márciusában érkezett haza a fegyverszüneti okmányokkal.²⁸ Ulászló és Zsigmond gondjai azonban mégsem enyhültek. Amennyire hézagoss forrásainkból megítélhető, a magyar király az eddigiéknél is jobban magára maradt, hiszen a szultán Lengyelországon kívül valószínűleg csak Velencét (esetleg még a pápát) engedte belevenni a szerződésbe. Erre utal, hogy amikor Miksa 1511 végén kísérletet tett a csat-

Vilmos: Magyarország és a cambrai liga, 1509-1511. Századok 16 (1882) 177-201., 366-387., 705-727., 793-811.

25 *Kosáry D.* dilemmája, hogy a fegyverszünet 6 óra vagy 1 évre szól-e (i. m. 101., 191: 171. jegyzet) az Acta Tomiciana I. 195-196. N° CCXLV. alapján eldönthető, vagyis biztosan 1 évre kötötték meg. A megegyezés dátuma: 1510. augusztus 6. (*Margalits E.*: i. m. 495.).

26 *Kosáry D.*: i. m. 102. *N. Jorga*: GOR II. 318. Az egyezményről elsőként P. Pasqualigo, a Velencei Köztársaság budai követe adott hírt 1511. szeptember 16-án, vagyis valószínű, hogy a magyar király már augusztusban letette rá az esküt (vö. *Simeon Ljubić*: Commissiones et relationes Venetae. Tomus I. Annorum 1433-1517. Zagrabiae, 1876. [Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium. Volumen sextum, 2.] 127.). A szakirodalom mégis az októberi dátumot fogadja el, mert csak Pasqualigo október 22-i jelentését veszi figyelembe. Ez utóbbit ld. *Wenzel Gusztáv*: Marino Sanuto világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai. II. 1501-1515. Történelmi Tár 24 (1877) 220. *S. N. Fisher* ugyanakkor 1511-12 telére teszi a egyezmény megszületését, annyiban jogosan, hogy a szultán valószínűleg csak ekkor adta rá áldását (i. m. 100.) A követek visszaérkezésének időpontja támogatja Fisher álláspontját.

27 Acta Tomiciana I. 160. N° CCV.; 181. N° CCXXXII.; 195-196. N° CCXLV.; vö. 200. N° CCLVII-ei.

28 *S. Ljubić*: i. m. 129. Acta Tomiciana II. 52-53. N° XLIV. *Margalits E.*: i. m. 509.

lakozásra, udvarias formában bár, de határozott elutasításban részesült.²⁹ Míg azonban ez a fejlemény inkább csak a jövőbeni veszélyeket vetítette előre, az Oszmán Birodalomban 1511-től elmélyülő belső válság egyre komolyabb fejfájást okozott Ulászlónak és Zsigmondnak. A két király már évek óta tudott Bajezid gyengélkedéséről és a szultánfiak hatalmi marakodásáról, de 1511 tavaszától különösen aggasztó hírek érkeztek hozzájuk. Miután nemcsak a trónra áhító hercegek, hanem a lakosság siita befolyás alatt álló része is fegyvert fogott, nem tudhatták, hogy a szultán, akivel meg egyezésre jutottak, mennyire lesz ura a helyzetnek, s hogy mit ér valójában az általa aláírt fegyverszünet. A két király főleg „Szelimbeg”-től, vagyis a későbbi Szelim szultántól tartott, mert úgy vélték, hogy amennyiben nem tudja megragadni a hatalmat, krími és ruméliai támaszpontjairól az ő országaikat fogja megtámadni.³⁰ A lengyel királyt nagyon aggasztotta a moldvai vajda helyzete is, ezért arra kérte Ulászlót, hogy küldjön hozzá követeket, és próbálja meg eltéríteni attól, hogy szövetséget kössön a tatárokkal és Szelimmel.³¹

Tovább bonyolította a helyzetet, hogy 1512 elején a két király megkapta II. Gyula pápa levelét, amelyben az egyházfő — fentebb már említett — 1511 decemberi bullájának szellemében „az álnok törökök elleni gyors és leghatalmasabb” háborúra biztatta a fejedelmeket, és ennek előkészítésére meghívta őket az 1512. április 19-re kitűzött lateráni zsinatra.³² Ulászlótól nem volt idegen a gondolat, hogy a törökországi zavarokat valamiképpen kihasználja. Már évekkel korábban, amikor először kapott hírt Bajezid betegeskedéséről és a fiai közti viszálykodásról, azzal fordult Zsigmondhoz, hogy támadják meg a törököt, amitől ő elvesztett területeinek visszaszerzését remélte. A lengyel király válasza a szokásos óvatosság jegyében fogant, és igencsak bölcs tanácsokat tartalmazott. Először is nyíltan megmondta, hogy háborúban állván szinte minden szomszédjával, a maga részéről nem segíthet. Rámutatott, hogy az Oszmán Birodalom a belső megrázkódtatást hamar ki fogja heverni, mert az irányító apparátusnak ez az érdeke, ezért a legnagyobb meggondolatlanság volna erővel fellépni ellene. Óva intette fivérét, nehogy bármit is készpénznek vegyen a pápa vagy a császár ígéreteiből, mert a keresztes hadjárat „soha nem fog megvalósulni”, s ha mégis hitelt ad nekik, a legnagyobb veszélybe sodorhatja országát. Jobban teszi, ha hozzáfog a véghelyek megerősítéséhez, fegyverszünetet köt a törökkel, s vár addig, míg valami igazán jó alkalom kínálkozik.³³

Végigtekintve Ulászló és Zsigmond 1512-ben és 1513 első felében folytatott levelezésén, megállapítható, hogy a két király továbbra is az itt vázolt elképzelések mentén politizált. A török kérdésben azonban ekkoriban vitat-

29 H. Wiesflecker: i. m. IV. 225.

30 Acta Tomiciana II. 52. N° XLIII. Zsigmond Ulászlónak, 1512. március 22. 59-60. N° XLVI. Ulászló Zsigmondnak, 1512. április 19. Vö. Szalay L.: i. m. III. 472.

31 Acta Tomiciana II. 52-53. N° XLIV. Zsigmond utasítása Tomicki Péternek, 1512. március.

32 Acta Tomiciana II. 1. N° I.; 40. N° XXIX. A pápa Zsigmondnak, 1512. február 24. Vö. K. M. Setton: i. m. III. 95., 100.

33 Acta Tomiciana II. 139. N° CXLIII. és 145. N° CXLIV. Mindkét szöveg kelet nélküli. Az Ulászló fia, Lajos koronázására vonatkozó híradások miatt 1508/09-nél későbbiek nem lehetnek.

hatatlanul Ulászló szava döntött, ő pedig egy ideig a fegyverszüneti tapogatózások közepette nem vetette el a támadó háború gondolatát sem. A magyar király elképzelései kezdetben nem tűntek irreálisnak, hiszen 1511 májusában a rodoszi johannita lovagok nagymestere is úgy értékelte az Oszmán Birodalomban kialakult helyzetet, hogy az egyenesen kívánatosná teszi egy keresztény támadás megindítását.³⁴

III.

A cselekvéshez persze mindenekelőtt megbízható információkra volt szükség, ezért Ulászló 1512 tavaszán elhatározta, hogy a törökországi helyzet tisztázására újabb követséget meneszt Isztambulba. Ehhez jó ürügyet szolgáltatott, hogy a király módfelett elégedetlen volt a korábbi követe (Horvát János vagy György) által hazahozott fegyverszüneti egyezmény szövegével. Ebben ugyanis nem említették meg név szerint Horvátországot, s ezt kihasználva a törökök már 1512 elejétől zaklatni kezdték az ottani végeket. Sőt, a friss egyezményt megszegve Jajcát és Szlavóniát támadták, emberek és állatok sokaságát hurcolták el.³⁵ Ulászló ezenkívül sérelmezte, hogy a tavalyi megállapodás ellenére a törökök hibájából jottányit sem jutottak előre a határviták rendezésében.³⁶ A követküldést tehát hivatalosan azzal indokolta, hogy a szerződésben figyelmenlenségből elkövetett hibákat ki kell javítani, a szultántól új eskülevelet kell kérni, és a „paktumot a korábbi [értsd: eredeti] formába kell önteni”.³⁷ A király a közkeletű vélekedéssel szemben nem Tomori Pált, hanem Raguzai Félixet választotta ki követnek, aki valamikor május közepén indulhatott el.³⁸ Ulászlónak Zsigmond királyhoz írott 1512. augusztus 29-i és szeptember 14-i leveleiből tudjuk, hogy Raguzai feladatai valójában a következők voltak: Amennyiben a hatalmat Bajezid birtokolja, tárgyalja újra a fegyverszünetet. Ha a trónon Szelimet találja, vegye fel vele a kapcsolatot, de csak a saját nevében. Mondja azt, hogy ő még a régi uralkodóhoz jött, ezért nincs felhatalmazása, de érzékeltesse, hogy ha Szelim követet küld Magyarországra, akkor bizonyára könnyen elérhető lesz a fegyverszünet és a béke. Ulászló, mint írja, ezzel az utasítással időt akart nyerni, hogy megvárhassa, mire jut az új szultán a testvéreivel, s közben a lengyel királlyal egyeztetve eldönthesse, mi a jobb: „a béke vagy a háború vállalása”.³⁹ Ulászló tehát továbbra sem zárta ki a konfrontáció lehetőségét, de még a békekötést is presztízszempontokhoz

34 K. M. Setton: i. m. III. 99-100.

35 S. Ljubić: i. m. 129., 131. Margalits E.: i. m. 509.

36 Szalay L.: i. m. III. 472.

37 S. Ljubić: i. m. 129. Acta Tomiciana II. 111. N° CVIII. Szelim levele Ulászlóhoz, 1512. július 21.

38 Tomori küldetéséről (téves velencei híradások alapján) *Fraknoi Vilmos* írt először: Tomori Pál élete. Századok 15 (1881) 300-301., majd 744-746. Ezt azután a későbbi szakirodalom általában kritika nélkül átvette. Pedig Ljubić (i. m. 129.) és Acta Tomiciana II. 111. N° CVIII. alapján vitán felül áll, hogy a megbízatást Raguzai kaptá és hajtotta végre. Meszicsnél (Margalits E.: i. m. 509.) helyesen Raguzai szerepel.

39 Acta Tomiciana II. 126-129. N° CXXV-CXXVI. A második levelet részletesen ismerteti *Fraknoi V.*: i. m. 744-745.

kötötte: azt akarta elérni, hogy formailag ne ő, hanem az oszmán uralkodó kérje a békét.

Mire a magyar követ az oszmán fővárosba ért, az első változat lekerült a napirendről. Április 24-én Szelim lemondatta apját, aki június 10-én, útban a „nyugdíjas” évekre kiszemelt Dimotikába, mérgezés következtében meghalt.⁴⁰ A magyar követ ekkor — saját beszámolója szerint — két-három nap távolságra járt Isztambultól. Az új oszmán vezetés örömmel fogadta Raguzait, ám lelkesedése csakhamar lelohadt, mert a követ, tartva magát utasításához, elhárította tárgyalópartnerei sürgetését, hogy királya nevében Szelimmal is erősítse meg a Bajeziddel aláírt fegyverszünetet. Erre akkor sem volt hajlandó, amikor a szultán kihallgatáson fogadta. Szelim Raguzai értésére adta, hogy egyelőre kész betartani a békét, de ragaszkodik ahhoz, hogy annak újratárgyalására (és feltehetőleg aláírására) Isztambulban kerüljön sor. A szultán végül mind szóban, mind 1512. július 21-én kelt levelében azt üzentte Ulászlónak, hogy a békeszerződéssel kapcsolatos észrevételeit megértette, méltányolja a magyar király békés magatartását, és a maga részéről kész a jó viszony fenntartására. Elvárja azonban, hogy Ulászló küldjön újabb követet, immár megfelelő felhatalmazással. Kijelentette, hogy a követ megérkezéséig szigorú fegyvernyugvást rendelt el a végeken. Ulászló kérését, hogy küldje el követét Budára, nem teljesítheti, mert már korábban útnak indított egyet.⁴¹

Szelim teljes joggal hivatkozott arra, hogy az első lépést ő tette meg a keresztény hatalmak felé. 1512. június 20-án Velencében, június első hetében pedig Budán és Krakkóban jelent meg egy-egy küldötte (a három „nunciust” Szemiznek, Iszkendernek és Mehmednek hívták).⁴² A Budára igyekvő Iszkender és az Isztambulba tartó Raguzai tehát nagyjából egy időben kelt útra, de nyilvánvalóan elkerülték egymást. Szelim mindhárom embere ugyanazt az üzenetet vitte magával. Uruk nevében bejelentették Szelim trónralépését, nagy nyomatékkal említve, hogy erre még apja, Bajezid életében és az ő jóváhagyásával került sor. Szelim ezzel akarta elejét venni, hogy az európai fejedelmek trónbitorlónak tekintsék, s aszerint bánjanak vele. A követek mindhárom ország vezetőit biztosították, hogy az új padisah fenn akarja tartani velük az atya által kialakított békés viszonyt és „barátságot”.⁴³

Ezzel a követküldéssel Szelim kétségtelenül némi előnyre tett szert abban a diplomáciai játszmában, amelynek tétje nem egyszerűen az volt, hogy kinek a „kegyéből” hosszabíjtják meg a békét, hanem az, hogy egyáltalán fennmarad-e a béke. A követküldés sora — az elemi udvariasság szabályai szerint — most Ulászlón és Zsigmondon (s persze Velencén) volt, de a

40 Ez Bajezid halálának legvalószínűbb dátuma. Ld. *Ismail Hakkı Uzunçarşılı*: Osmanlı tarihi. II. Ankara, 1975². 245-246. A többire ld. *K. M. Setton*: i. m. III. 127.

41 *Acta Tomiciana* II. 127-129. N° CXXVI. Ulászló Zsigmondnak, 1512. szeptember 14. 111. N° CVIII. Szelim Ulászlónak, 1512. július 21.

42 *J. von Hammer*: GOR II. 389. *K. M. Setton*: i. m. III. 127-128. *Wenzel G.*: i. m. II. 227. Pasqualigo július 6-i jelentése Budáról. Ugyanez: *S. Ljubici*: i. m. 131. *Acta Tomiciana* II. 105. N° XCIX. Zsigmond Ulászlónak, 1512. július 9. 111. N° CVIII. Szelim Ulászlónak, 1512. július 21. 107. N° CII. Zsigmond Szelimnek, 1512. július. 18.

43 Ld. az előző két jegyzetben hivatkozott helyeket, továbbá *Acta Tomiciana* II. 107-108. N° CIII. Zsigmond Ulászlónak, 1512. július vége.

keresztény szomszédok nem siették el a választ. Zsigmond és Ulászló levelezéséből úgy tűnik, hogy a két király eleinte kissé túlbecsülte Szelim nehézségeit. Kémjelentések — majd később Raguzai beszámolója — alapján úgy vélték, Szelim könnyen alulmaradhat Ahmeddel szemben, békeajánlatait pedig részben nehéz helyzetével magyarázták, részben nem érezték őszintének. Attól tartottak, hogy ha mégis „megizmosodik a hatalomban”, azon mód ellenük fog támadni. Ezért némi tétovázás után a török követeket azzal a semmitmondó válasszal küldték haza, hogy Szelim barátságára „barátsággal és jószomszédsággal” fognak felelni, de aztán nem küldtek követeket sem a béke megerősítésére, sem azért, hogy gratuláljanak a szultánnak trónralépéséhez (bár ez utóbbit egy ideig fontolgatták).⁴⁴ A nem éppen barátságos és Szelimet mélyen sértő viselkedés háttérben az állhatott, hogy augusztus-szeptember folyamán Ulászló ismét a katonai megoldás gondolatával foglalkozott. Zsigmond leveleiből tudjuk, hogy ekkoriban gyakran bízatta őt törökellenes hadjáratra, amelyről mind Magyarországon, mind Lengyelországban hosszas tanácskozások folytak.⁴⁵ Zsigmond persze, szokásos óvatosságával, már a nyáron megpendítette, hogy a bizalmatlanság ellenére talán helyesebb lenne kiegyezni a szultánnal.⁴⁶ Ez azonban éppen úgy elmaradt, mint a tervezett támadás, közben pedig Szelim türelme elfogyott.

Az oszmán uralkodó 1512. július 29-én, néhány nappal azután, hogy elbocsátotta Raguzait, átkelt Anatóliába, hogy végleg leszámoljon trónra áhítózo fivéreivel. Ahmed, a fő vetélytárs, azonban egyelőre jól tartotta magát, ezért a szultánnak sürgőssé vált a nyugati határok biztosítása. Mivel a régóta várt keresztény követek csak nem akartak megérkezni, elhatározta, hogy fegyverrel kényszeríti béke kérésére a vonakodó magyarokat, akik a legfőbb veszélyt jelenthették számára. Október elején a határvidéki oszmán csapatok — nyilvánvalóan az uralkodó utasítására — heves támadásokba kezdtek. Bár a szendrői bég hadát október 12-én az illadiai csatában szétverték Báthory István temesi ispán csapatai, a boszniai bég óriási sikert ért el: október közepe táján elfoglalta az egész szrebernikai bányságot. 1463 óta ez volt a legjelentősebb török területi nyereség Magyarországgal szemben.⁴⁷ A határháború fellángolása azt jelentette, hogy a néhány hónapos szélcsendet a magyar kormányzat kihasználatlanul hagyta, s hiába bocsátkozott később tárgyalásokba, többé nem tudta elérni, hogy a török támadások abbamaradjanak. Szelim erejét és magabiztosságát jelzi, hogy bár keleti lekötöttsége miatt elsősorban neki lett volna érdeke a török-magyar fegyverszünet, mégis megengedhette magának, hogy szakadatlanul provokálja legerősebbnek tartott szomszédját, s területfoglalásaival maga gördítsen egyre nagyobb akadályokat a béke útjába.

44 Acta Tomiciana II. 105. N° XCIX. Zsigmond Ulászlónak, 1512. július 9. 107. N° CII. Zsigmond Szelimnek, 1512. július 18. 107-108. N° CIII. Zsigmond Ulászlónak, 1512. július vége.

45 Acta Tomiciana II. 124-125. N° CXXIV. Zsigmond Ulászlónak, 1512. augusztus 29. Ulászló katonai készülődéseihez ld. még *Márki Sándor*: Dósa György. Bp. 1913. 47.

46 Acta Tomiciana II. 115-116. N° CXIII. Kelet nélkül, talán augusztusi.

47 *Szakály Ferenc*: Nándorfehérvár 1521-es ostromához. Egy királyi adománylevél köztörténeti tanulságai. HK 25 (1978) 484-499., a harci események forrásaival és irodalmával.

IV.

Októberi támadásaival mindenesetre azonnal célt ért, mivel az eddig halogató Ulászló mindjárt fogékonyabbá vált a fegyverszünet eszméjére, s valamikor október végén–november elején Törökországba küldendő követet is kiválasztotta — ismét csak — Raguzai Félix személyében.⁴⁸ A tapasztalt diplomata 1512. november 20-án még Budán időzött,⁴⁹ feltehetőleg azért, mert nem szüntek a határvillongások, s közben némi eredményt hoztak a magyar visszacsapások is. Nem tudjuk, végül mikor kelt útra, de annyi bizonyos, hogy legkésőbb április első felében már a távoli Burszában tartózkodott. Itt érte el az Ahmed elleni döntő összecsapásra készülődő Szelimet.⁵⁰ Raguzai tárgyalásairól csak szétszórt adatok maradtak fenn, de ezekből és két újonnan előkerült levélből nagyjából rekonstruálni tudjuk a tárgyaló felek szándékait és a megbeszélések menetét. Úgy tűnik, hogy Raguzai Ulászló nevében fegyverszünetet ajánlott, de bizonyos feltételekkel. Mindjárt az első kihallgatáson követelte, hogy a szultán „adja vissza Moncastrot és más magyar területeket”, amin nyilván a múlt év végén és ez év elején elfoglalt várakat és tartozékaikat értette. Szelim, méltón hímevéhez, a követelésen vad dühbe gurult, és elrendelte, hogy vágják le a követ orrát és füleit, és zavarják haza. Raguzait a nagyvezír mentette ki szorult helyzetéből; nagy nehezen megértette a szultánnal, hogy a nemzetközi jogot ilyen durván megsérteni nem szokás. Szelim ekkor úgy módosította parancsát, hogy Raguzai lovának farkát vágják le, s a követet ekképpen megszegyenítve indítsák útnak hazafelé. Az uralkodó állítólag a következőket mondta a távozásra felszólított követnek: „Mondd meg a te uradnak, hogy személyesen viszem el neki azoknak a földeknek a kulcsát!”⁵¹ Hogy e hadüzenettel felérő nyilatkozat elhangzása után mi történt, azt nem tudjuk, de abból a tényből, hogy Raguzai a június 20. előtti napokban vagy héten tért vissza Budára, csak arra következtethetünk, hogy a követet mégsem zavarták el, s a tárgyalások folytatódtak.⁵²

Ugyanerre mutat, hogy valamikor tavasszal Raguzai három levelet kapott Budáról, melyek közül az egyik további utasításokat tartalmazott. Ez a levél különös módon török fordításban maradt ránk, noha kifejezetten Raguzainak szólt. Nem alaptalan a gyanú, hogy Szelim parancsára szedték el a futártól vagy a követtől, bár semmi oka nem volt rá, hogy titkokat keressen benne.⁵³ Ulászló ugyanis olyan utasításokat közölt az eredetileg nyilván latin nyelvű levélben, amiket a követnek mindenképpen a szultán elé kellett terjesztenie.

48 *Wenzel G.*: i. m. II. 231. A magyar és a lengyel király fontolgatja a megegyezést: *Acta Tomiciana* II. 130–131. N° CXXIX. Zsigmond Ulászlónak, 1512. október.

49 *Wenzel G.*: i. m. II. 232.

50 *I Diarii di Marino Sanuto*. XVII. Venezia, 1886. 12. hasáb, az 1513. szeptemberi bejegyzések között. A vonatkozó rész Ciprusról érkezett beszámolókat tartalmaz Szelim és testvérei küzdelméről. Ezekből kitűnik, hogy Raguzai még az április 24-i jenísehiri csata előtt megérkezett a szultánhoz.

51 Uo.

52 A Budán állomásozó velencei követ 1513. június 20-i jelentésében adja hírül megérkezését, *Wenzel G.*: i. m. II. 237–238.

53 *İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi*. A jelzet a fotón lemaradt. Ld. az 1. sz. mellékletben.

A király a következőket írta: I. Miksa német-római császár követet és levelet küldött hozzá Budára, s arra kérte, hogy a törökökkel létesítendő barátsági szerződésbe — Magyarországéval azonos feltételekkel — őt és országait is foglaltassa bele. Miksa kérésének eleget téve továbbítja Raguzainak a császár két, Szelimhez írott levelét, s utasítja: a szerződést úgy kösse meg, hogy abban Miksa ugyanúgy szerepeljen, mint a magyar király. Miksa említett levelei közül a Szelimnek szóló „barátságlevél” (*muhabbet-name*) szintén fennmaradt, ugyancsak török fordításban.⁵⁴ A császár ebben mindekelőtt gratulál a szultánnak, s örömmel nyugtázza — Szelim bizonyára elégedetten olvasta e sorokat —, hogy apja jóváhagyásával foglalta el a trónt. Kifejezi óhaját, hogy a Bajeziddel fennállott barátság köztük is fennmaradjon, s megbízza képviselőjével az ott tartózkodó magyar követet, aki szóban további részletekkel fog szolgálni. Reméli, hogy jó híreket kap majd a szultántól.

Ez a várakozás azonban hiábavalónak bizonyult. Pedig Miksa kérése és Ulászló együttműködési készsége nem jelenthetet újdonaságot a szultáni udvarban, hiszen Miksa török kapcsolatait már mintegy két évtizede jobbra Ulászló „intézte”. Egy 1498. évi magyar követutasításból tudjuk, hogy Ulászló korábbi török békéi Miksára is kiterjedtek, noha a Habsburg uralkodó formailag nem csatlakozott azokhoz.⁵⁵ Miksa először 1496-ban lépett kapcsolatba a szultán egyik megbízottjával, 1497-98-ban pedig a két uralkodó kölcsönösen követet küldött egymáshoz. E barátkozás eredményeként 1498. augusztus 1-jével egyéves fegyverszünet jött létre közöttük.⁵⁶ Miksát ennek ellenére belevették a három évre szóló oszmán-magyar fegyverszüneti egyezménybe, s ezt 1511-ig minden hasonló megállapodásban megismételték.⁵⁷ Bár Miksa — Ulászló nagy bosszúságára — időnként saját embereit is elküldte a szultán udvarába (így például 1504-ben, 1506-ban, 1511-ben), nyilvánosan inkább a magyarok közvetítését vette igénybe, ha békét akart szerezni a szultántól. Ennek fő oka az volt, hogy a keresztes háború ideológiájával és retorikájával szívesen élő Miksa így könnyebben elháríthatta a törökkel való paktálás gyakran felmerülő vádját, azonkívül „keleti” ügyekben szívesen hagyatkozott az e téren sokkal tapasztaltabb magyar diplomáciára.⁵⁸ Miksa követei utoljára 1511-ben fordultak meg a Portán, de küldetésük — a barátságos fogadtatás ellenére — eredménytelenül zárult. A szultán nem járult hozzá Miksa csatlakozásához a magyarok fegyverszünetéhez, s a követek azt sem tudták elérni, hogy Bajezid leállítsa a

54 İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, 6143. Kelte: 1513. február 2. és 8. között. A levelet és a datálással kapcsolatos megjegyzéseket ld. a 2. sz. mellékletben. Miksa második levelét, amely állítólag egy általános barátsági nyilatkozatot tartalmazott, nem találtuk meg.

55 *J. Gröblacher*: Erste Gesandtschaft, 74: 4. jegyzet.

56 I. m. 73-80.

57 *H. Wiesflecker*: III. 162., 309., 424.; IV. 221-22. *J. Gröblacher*: Zweite Gesandtschaft, 159. skk. *Kosáry D.*: i. m. 186-187: 131. jegyzet.

58 Ebben az időben a Német-Római Birodalomban az a felfogás uralkodott, hogy a „hitetlenekkel” kapcsolatokat fenntartani erkölcstelen, s ez magyarázza, hogy Miksa kancelláriája minden török vonatkozású dokumentumot megsemmisített. Ld. *H. Wiesflecker*: i. m. IV. 223-224. Miksa diplomatáinak nehézségeire és ügyetlenkedéseire: *J. Gröblacher*: Zweite Gesandtschaft, 160. skk.

Horvátország és a Krajna elleni támadásokat.⁵⁹ Miksa kudarca abból eredt, hogy a Porta egyre inkább a Velencével való együttműködésre helyezte európai politikáját, és esze ágában sem volt tehermentesíteni a Köztársasággal háborúban álló Miksát. Szelim, ha lehet, még atyjánál is határozottabban vitte ezt az irányvonalat. Miksa ezért — meg az 1510. évi kísérlet kudarcából okulva — arra kényszerült, hogy a magyarok „oldalvizén” próbáljon bevezetni a török fegyverszünet kikötőjébe. Csatlakozási szándéka kapóra jött az elszigetelődés veszélyével szembekerült Ulászlónak, aki ezért a fegyverszünet megkötéséhez feltételként szabta, hogy abba Miksát is belefoglalják.⁶⁰

Ezt és a magyar területek visszaadását Szelim nyilvánvalóan visszautasította, mert a velencei követ, Surian doktor, 1513. június 20-án azt írta Budáról, hogy a szultán fegyverszünetet akar ugyan a magyarokkal, de azt bizonyos feltételekhez köti.⁶¹ Surian szerint ezek teljesítése esetén — vagyis, ha Ulászló ejti a fenti két követelést — Szelim Velencét is hajlandó belevenni az egyezménybe. Az utóbbi messzemenően találkozott a budai udvar óhajával, csak hogy közben, júniusban, a Signoria is útnak indította már a múlt év őszén kijelölt követét Isztambulba, s fennállt a veszély, hogy a Köztársaság újfent a magyarok nélkül egyezik ki a szultánnal.⁶² Zsigmond lengyel király szintén elerőszakolt látni az időt török kapcsolatainak felújítására. Nem győzővén kivárni, mit végez a magyar követ, s tovább nem akarván visszaélni Szelim türelmével, már márciusban elküldte hozzá titkárárt, A. Zakrzewskit, hogy gratuláljon a „császári méltóság” elnyeréséhez, és barátságot, „nyugodt és testvéri szomszédságot kínáljon neki”.⁶³ Késlekedését érdekes módon ugyanazzal magyarázta, mint amivel a Signoria április végén a magáét: a szultán úgymond folyton távol van székhelyétől, és nehezen lehet megtalálni.⁶⁴ Zsigmond a követküldéssel egyidejűleg elnézést kért Ulászlótól az önálló akcióért, de azzal mentegette magát, hogy követe alacsony rangú, és a szultán szándékainak kifejezésén túl semmi egyébre nem kapott felhatalmazást.⁶⁵ Biztosította a magyar királyt, hogy Zakrzewski nem fogja zavarni a magyar követ küldetését, annál kevésbé, mivel maga Raguzai is „inkább kémként, mint követként működik ott”.⁶⁶

Ha Zsigmond túlzott is, kétségtelen, hogy Raguzai feladatai között előkelő helyen szerepelt az Oszmán Birodalom belső viszonyainak feltérképezése. Mivel heteken át Szelim mellett tartózkodott, és minden biztonnyal saját szemével láthatta, miként győzött Ahmeden és irtotta ki rokonságát, hazatérve első kézből számolhatott be Szelim uralmának megszilárdulásáról.⁶⁷

59 H. Wiesflecker: i. m. IV. 225.

60 Ld. a fentebb ismertetett és az 1. sz. mellékletben közölt utasítást.

61 Wenzel G.: i. m. II. 237-238.

62 A követ A. Giustinian lett. Ld. K. M. Setton: i. m. III. 128: 117. jegyzet.

63 Acta Tomiciana II. 179. N° CCVI. Zsigmond Szelimnek, 1513. március 14. Vö. 179-180. N° CCVII-CCIX.

64 Ld. az előző két jegyzetet.

65 Acta Tomiciana II. 182-183. N° CCXVII. Zsigmond Ulászlónak, 1513. március 26.

66 Acta Tomiciana II. 200-201. N° CCXLV. Zsigmond Ulászlónak, 1513. május 7.

67 Vö. Wenzel G.: i. m. II. 237-238. Szelim útját a trónig oszmán források alapján megrajzolta Çağatay Uluçay: Yavuz Sultan Selim nasıl padişah oldu? Tarih Dergisi 6. 9 (1954) 53-90., 7. 10 (1954) 117-142., 8. 11-12 (1955 [1956]) 185-200.

Raguzai pontos hírei, a nem lanyhuló török támadások és a nemzetközi helyzet meggyőzték Ulászlót, hogy fel kell gyorsítania a tárgyalásokat és mielőbb egyezségekre kell jutnia a megerősödött Szelimmal.⁶⁸ Néhány nappal — legfeljebb egy héttel — Raguzai visszaérkezése után, úgy 1513. június 20. táján, a király máris újabb megbízottat menesztett a szultánhoz az „éles-eszű ifjú”, Zolthay János személyében.⁶⁹ Zolthay valóban fiatalos lendülettel tette meg a fáradságos utat, mert augusztus 15-én már vissza is ért Budára.⁷⁰ A szultán, aki az isztambuli pestisjárvány miatt valahol vidéken vadászott, lassan megszokottá váló, modortalan színjátékkal fogadta. Először jól lefordta, majd elzavarta. Azután — mint aki megdondolta magát — utána küldte egyik emberét és megint magához hívatta. A velencei követ értesülése szerint ekkor négy óra szülő fegyverszünetet kötött vele, bár Zolthay hosszabbat szeretett volna elérni. Nem tudjuk biztosan, csak sejtjük, hogy a fegyverszünetnek szeptember 1-én kellett életbe lépnie. A szultán állítólag megparancsolta katonáinak, hogy tartsák be az egyezséget, s megállapodott Zolthayval, hogy a végleges fegyverszünet megerősítésére Ulászló „egy tiszteletre méltó magyar orátort” fog küldeni hozzá.⁷¹ Ezek szerint a nézeteltéréseket Zolthaynak sem sikerült elsimítania, de az álláspontok talán közeledtek valamit, ha a végleges megegyezés belátható közelségbe került.

V.

Ulászló ezzel a fegyverszünettel mégis rendkívül kényes, ellentmondásos helyzetbe került. Hiszen nemrégiben azzal küldte a pápához Márton kalocsai érkanonokot, hogy az egyházfő nyújtson anyagi segítséget Magyarországnak a török elleni harcához, és bírja rá a keresztény fejedelmeket az össze-

68 A török támadásokra: Margalits E.: i. m. 498-499. és Acta Tomiciana II. 224. N° CCXCII. Zsigmond Ulászlónak, 1513. július 28. (A lengyel követ jelentette Zsigmondnak: Szelim az ő jelenlétében hirdette ki, hogy mindenkinek szabad Magyarországra beutazásokat végrehajtani.) Ulászlót az európai helyzet fegyverszünetre ösztönzi: Acta Tomiciana II. 248-249. N° CCCXXXIII.; 249-250. N° CCCXXXIV. Zsigmond többeknek, 1513. szeptember 20.

69 *Stephanus Katona*: *Historica critica regum Hungariae*. Tomulus XI. Ordine XVIII. Budaë, 1792. 702. Ulászló 1513. augusztus 23-i levelének részlete. A Raguzai-féle utáni követjárások kronológiáját az itt megadott dátumok és Sanuto adatai alapján jól lehet rekonstruálni. Meglepő, hogy ez eddig gondot okozott.

70 *St. Katona*: i. m. 702.

71 *Wenzel G.*: i. m. II. 241-242. N. Giustinian július 25-i és augusztus 6-i jelentései. *S. Ljubic*: *Diarii di Marchantonio Michiel*. In: *Commissiones* i. m. 138. (szeptember 2-i bejegyzés). A négy hónapot megerősítik az Acta Tomicianából a 68. jegyzetben idézett helyek. A fegyverszünetről említést tett *Meszics (Margalits E.*: i. m. 499.) és *N. Jorga* (GOR II. 320.), míg *Kosáry D.* (i. m. 103-105.) nem vett róla tudomást. A fegyverszünet kezdetének időpontját abból következtetjük, hogy az 1513. augusztus 16-i dubicai csata még a kihirdetése előtt történt (Acta Tomiciana II. 248-249. N° CCCXXXIII.; 249-250. N° CCCXXXIV. 1513. szeptember 20.), s hogy Bélay később éppen a szeptember 1-től számított négy hónap letelte előtt érkezett Edirnébe (erről lásd alább). Surian augusztus 22-i budai jelentése szerint a fegyverszünet addig tart, amíg a magyar követ megérkezik az új egyezmény letárgyalására (*Wenzel G.*: i. m. II. 242.). Szelim tartózkodási helyére ld. még: *Ahmet Uğur*: *The Reign of Sultan Selim in the Light of the Selim-nâme Literature*. Berlin, 1985. 225.

fogásra.⁷² Csakhogy ekkor még nem tudta, hogy a szultán véglegesen legyűrte ellenfeleit, s hogy a törökországi zavarokra többé nem lehet politikát építeni. Közben a lateráni zsinaton egyre hatásosabb törökellenes, összefogásra buzdító beszédek hangzottak el, s többen — köztük Laski érsek, Zsigmond képviselője — követelték Magyarország és Lengyelország megsegítését.⁷³ Az új pápa, X. Leó, hogy a választáson alulmaradt Bakócz Tamást eltávolítsa Rómából, jól kihasználta ezt a légkört, és július 15-én keresztes hadjáratot hirdetett, melynek megszervezésére pápai legátussá nevezte ki az esztergomi érseket.⁷⁴ Ulászló szempontjából ez a döntés reménytelenül elkésve született meg, hiszen Zolthay éppen ezekben a napokban írta alá a fegyverszüneti szerződést Szelimmel. Azonkívül, aki akarta, tudhatta, hogy bár Bakócz jogkörét 16 európai országra terjesztették ki, az adott viszonyok között a keresztes vállalkozás megindítása elsősorban Magyarország háborúját fogja hozni a megerősödött Oszmán Birodalommal. A hadjárat kihirdetése közvetlenül nem veszélyeztette ugyan Ulászló tárgyalásait (Bakócz majd csak november 6-án indul el Rómából), de tartani lehetett attól, hogy a pápai proklamáció híre előbb-utóbb eljut Szelimhez, s ez nem fogja növelni a szultán jóindulatát.

A két ország megegyezését nemcsak diplomáciai, hanem katonai események is hátráltatták. 1513 augusztusában a boszniai törökök, megszegve Szelim ígértét, jelentős erővel betörték a magyar végekre, de Beriszló Péter horvát bán szétverte őket. A szultánt aligha hangolta jókedvre a hír, hogy 2400 katonája maradt holtan a Dubica melletti csatatéren.⁷⁵ Ugyanabban az időben Szapolyai János erdélyi vajda nagyarányú beütést hajtott végre Szerbiába (Szendrőt is ostrom alá vette), és gazdag zsákmánnyal tért vissza. A király hiába tiltotta le menet közben a vállalkozást — hivatkozva a fegyverszünetre —, a vajda nem vett tudomást uralkodója parancsáról.⁷⁶

A harci cselekmények kellős közepén, 1513. augusztus 21-én indult útnak Czobor Márton — ő lett a „tiszteletre méltó magyar követ” —, hogy tető alá hozza a végleges fegyverszünetet.⁷⁷ Czobor követségéről nincsen adatunk, de a későbbi fejleményekből ítélve kétségtelen, hogy nem érte el célját. Ugyanerre utal, hogy Zsigmond király szeptember végén-október elején a magyarok katonai akciói miatt nagyon borúlátón ítélte meg a megegyezés esélyeit. A „megbékélés” késlekedése neki is mind nagyobb gondot okozott, hiszen Szelim még a nyáron azt üzentte a hazatérő Zakrzewskivel, hogy hét hónapon belül követet vár tőle (nyilván megfelelő felhatalmazással), különben ellenségnek fogja tekinteni.⁷⁸ A lengyel király azonban a magya-

72 *J. Chr. von Engel*: i. m. III/2. 160-161. *J. W. Zinkeisen*: i. m. II. 578. *Márki S.*: Dósa György, 52-54.

73 *K. M. Setton*: i. m. III. 147., 149. Vö. *Acta Tomiciana* II. 182-183. N° CCXVII.

74 *Barta G.* — *Fekete Nagy A.*: i. m. 25. skk.

75 *Margalits E.*: i. m. 500. Az elesettek számára: *Acta Tomiciana* II. 248. N° CCCXXXIII. Zsigmond 1513. szeptember 20-i levele, amely nyilvánvalóan Ulászló hiteles tájékoztatásán alapszik.

76 *St. Katona*: i. m. XI/XVIII. 702. *Wenzel G.*: i. m. II. 240-241., 243. Vö. *Kosáry D.*: i. m. 103-104.

77 *St. Katona*: i. h.

78 *Acta Tomiciana* II. 248-249. N° CCCXXXIII. és 249-250. N° CCCXXXIV. (szeptember 20.); 253-254. N° CCCXLIII. (október 3.).

rok nélkül semmiképpen sem óhajtott békét kötni a szultánnal.⁷⁹ Ezek után mégis nagyot tévednénk, ha Zsigmond királlyal egyetértésben abban keressük Czobor kudarcának okát, hogy a szultán túlságosan zokon vette a magyarok vitézkedését. A nézeteltérések valójában onnan származtak, hogy a budai udvar nem engedett a formálódó oszmán-velencei „tengely” követelésének, és elemi érdekeit követve nem volt hajlandó Miksa kizárásával fegyverszünetre lépni.

Mint fentebb már említettük, Velence az 1499–1503. évi háború tanulságait leszűrve régóta együttműködésre törekedett Isztambullal. Amint bizonyossá vált Szelim sikere, a Köztársaság azonnal követet küldött hozzá, s a nyáron elkezdődött tárgyalások öszre eredményre vezettek: 1513. október 17-én a szultán, Velencének kedvező feltételekkel, hozzájárult a fegyverszünet megújításához.⁸⁰ A Köztársaság ezzel másodszer hagyta cserben Magyarországot, amely mindvégig együttes fellépést és közös megegyezést szorgalmazott. A magyar vezetők már a velencei követ törökországi tárgyalásainak hírére ingerülten reagáltak, úgyhogy a tízek tanácsa augusztusban Surian követen keresztül elnézést kért a budai udvartól; mint írták, a béketárgyalások nem a magyar király ellen irányulnak, hanem éppenséggel a barátság elmélyítését szolgálják.⁸¹ Ez persze cseppet sem vigasztalta Ulászlót és a bárókat, akik rendkívül rossznéven vették a fegyverszünet egyoldalú létrehozását, s nyíltan hangoztatták, hogy amint rendezik a viszonyukat Szelimmel, újra elő fogják venni Dalmácia ügyét (vagyis, nem túl bölcsen, konfrontációval fenyegetőztek).⁸² A Köztársaságot nem különösebben zavarta a magyarok elégedetlensége, mert hamarosan még nagyobbat lépett előre a törökkel való együttműködés útján. Miután az 1513 elején létrehozott velencei-francia szövetség egymás után szenvedte el a vereségeket az itáliai hadszíntereken, a Signoria elhatározta, hogy török segítséget kér Miksa és a spanyolok ellen.⁸³ Az elképzelés reális alapokon nyugodott, hiszen Szelim, aki ellenszenvvel figyelte Miksa hatalmi törekvéseit, szintén a velencei együttműködésre kívánta alapozni nyugati határainak biztonságát. A szultán ekkoriban már az Irán elleni háború tervezésével foglalkozott, ezért abban volt érdekelt, hogy a közvetlen szomszédokkal fegyverszünetet hozzon létre, de mégse járuljon hozzá a keresztény hatalmak közötti háborúskodás megszűnéséhez.⁸⁴ Velence támogatása vagy segítséggel való hitegetése mindkét

79 Acta Tomiciana II. 256–257. N° CCCXLIX. Zsigmond a krakkói vármagynak, 1513. október 24.

80 *M. T. Gökbilgin*: Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler. Belgeler 5–8 (1968–1971) 9–12. sz. 47–50. *K. M. Setton*: i. m. III. 156.

81 *Wenzel G.*: i. m. II. 240., 242. Surian doktor — szeptember 13-i jelentése szerint — mégis azt válaszolta a pécsi püspöknek, amikor az Velencének a békébe való belefoglalásáról beszélt neki, hogy a Köztársaság majd elintézi a maga békéjét.

82 *Wenzel G.*: i. m. II. 244. (november 26-i jelentés). A velencei-magyar ellentétről Dalmácia kérdésében: *Márki S.*: Dósa György, 36. skk. és *Jászay Magda*: Velence és Magyarország. Egy szomszédság küzdelmes története. Bp. 1990. 205. skk.

83 Az itáliai helyzetre: *K. M. Setton*: i. m. III. 135., 148., 150. A velencei-török alkudozásokra: *Nicolae Iorga*: Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle. Sixième série (1501–1547). Bucarest, 1916. 66. skk. N° CIII.

84 A siita problémára ld. *Hanna Sohrweide*: Der Sieg der Safaviden in Persien und seine Rückwirkungen auf die Schiiten Anatoliens im 16. Jahrhundert. *Der Islam* 41 (1965)

célt jól szolgálhatta, viszont kizárta azt, hogy Miksával bármilyen formában megegyezzenek. A magyarokkal kötendő fegyverszünet ekképpen alárendelődött az oszmán–velencei–Habsburg viszonyoknak, s csak akkor születhetett volna meg, ha a budai udvar lemond Miksa belcfooglalásáról. Ha volt pont, amelyben Ulászló nem engedhetett, akkor ez éppen ilyen volt, hiszen ha megteszi, tovább növeli az ország — Velence kiválásával amúgy is csaknem teljes — elszigeteltségét.

Czobor Márton tárgyalásai — ha egyáltalán sor került rájuk — nyilvánvalóan ezen az akadályon hiúsultak meg. Az sem segített, hogy 1513 augusztusában Miksa elküldte egyik emberét Edimébe, hogy diplomáciai támogatást nyújtson a magyaroknak. A küldött magával hozta a császár augusztus 24-én kelt levelét, amelyben Miksa felhívja a szultán figyelmét arra, hogy Velence az utóbbi időben elszenvedett vereségei miatt valószínűleg tőle fog segítséget kérni; ezt nem ajánlja megadni neki, mert akkor véget ér a Szelim és közte fennálló „jó barátság”. Tanácsolja a szultánnak, hogy kösse meg a békét Magyarországgal, mert ő és a magyarok mindenkor („háborúban és békében”) együtt cselekszenek. Ha így tesz, nem kell tartania a perzsa sahtól, ellenkező esetben komoly nehézségekre számíthat.⁸⁵ Ezek a fenyegetések nem hatottak a szultánra és pasáira, akik különben is meg voltak győződve arról, hogy a küldött nem a császártól érkezett, hanem az egész csak a magyar király trükkje volt.

VI.

Közben a négyhavi fegyverszünet lassanként lejárt (december végén volt esedékes), ezért Ulászlónak gondoskodnia kellett az újabb követség megszervezéséről. Jól jellemzi a viszonyok megváltozását 1512-höz képest, hogy oszmán követküldés szövege sem jött már. 1513. november 5-én N. Giustinian velencei bailo azt írta Ediméből a Signoriának, hogy „várnak ide egy magyar orátort, hogy esküt tegyen a békére”.⁸⁶ Ha ez a híradás pontos, úgy az Ulászló által kiválasztott Bélay Barnabástól a szultán azt várta, hogy minden vonatkozást félretéve végre aláírja az oszmán igényeknek megfelelő békét. Ebébi reményeit a velencei követ is osztotta, bár ő hosszas alkudozásokra számított. A velenceiek azért lesték izgatottan a tárgyalások kimenetelét, mert elsősorban — ők legalábbis így gondolták — ettől függött az a török segítség, amire Szelim röviddel ezelőtt ígéretet tett.⁸⁷

95-223. *Irène Beldiceanu-Steinherr*: La règne de Selim Ier: tournant dans la vie politique et religieuse de l'Empire ottoman. *Turcica* 6 (1975) 34-48. *Jean-Louis Bacqué-Grammont*: Les Ottomans, les Safavides et leur voisins. Contribution à l'histoire des relations internationales dans l'Orient islamique de 1514 à 1524. Istanbul, 1987.

85 *N. Jorga*: Notes et extraits i. m. 67. N° CIII. N. Giustinian 1513. december 27-i jelentése. *N. Jorga*: GOR II. 320-321.

86 *I Diarii di Marino Sanuto*. XVII. Venezia, 1886. 471. hasáb.

87 *N. Jorga*: Notes et extraits i. m. 65-66. N° CII.; 68-70. N° CIII. Szelim — szabott évi összeg ellenében — teljes erejével támogatja a Köztársaságot, ha az vállalja, hogy nem lép egyezsége a keresztény fejedelmekkel.

Bélay nagy pompával, több mint 100 fős kísérettel, 1513. december 17-én vonult be Edimébe.⁸⁸ A jóképűnek mondott magyar követ december 25-én gazdag ajándékokkal megrakodva kézcsókra járult a szultánhoz, ahol nagy tisztelettel fogadták. 27-én a pasák a szultáni tanácsba hívták, és megbízatása felől érdeklődtek. Bélay öntudatosan azt válaszolta nekik, hogy királya rendelése szerint csak a szultánnak adhatja elő mondanivalóját. A pasák egy ideig gyözködtek, de miután látták, hogy nem tágít, tájékoztatták az uralkodót. Szelim némi várakoztatás után beszólította Bélayt, de mindjárt érezte nehezét azzal, hogy a követet a szokással ellentétben nem engedte leülni. Beszédében Bélay először is visszakövetelte azokat a „kastélyokat” illetve földeket (állítólag három ilyen területről lett volna szó), amelyeket a törökök a legutóbbi időkben Boszniában elfoglaltak. Ezután javasolta, hogy három évre kössenek fegyverszünetet, úgy, hogy abban a lengyel és a cseh (?) király, a római császár, Velence, a két oláh vajda és Raguza is szerepeljen. Ezek hallatán a szultán — szokása szerint — rettenetes dühbe gurult, s anélkül, hogy válasza méltatta volna, elrendelte a követ eltávolítását. Erre az ott álló udvari emberek megragadták Bélayt, és kivitték a kihallgatási teremből. Kalapját, melyet közben a földre ejtett, úgy hajították utána. Ekképpen megalázva Bélay hazatért szállására, ahonnan negyven napig nem engedték ki.⁸⁹

Ugyanaznap este a velencei követ meglátogatta Dukagin-oğlu Ahmed harmadik vezírt, aki részlegesen beavatta őt az oszmán álláspontba. Elmondta, hogy a szultán rendkívüli módon haragszik amiatt, hogy a magyar követ másokat is bele akar venni az egyezménybe. Miksa császárról hallani sem akar, hiszen ő, Szelim, elkötelezte magát Velence mellett. Ha a császár egyezséget akar, akkor küldje el megbízottait úgy, ahogy azt Bajezid idejében tette. A magyarok javaslatait egyebekben jónak találta, és szívesen aláírná velük a kétoldalú megállapodást, de az a benyomása, hogy erre Bélaynak nincs meg a felhatalmazása. A bailo aggodalmas kérdésére, hogy mi lesz a török fegyveres segítséggel, ha elmarad a béke a magyarokkal, a pasa homályosan annyit felelt, hogy akkor szárazföldi becsapásokra nem, legfeljebb tengeri mozdulatokra lehet számítani.⁹⁰

A következő napokban az oszmán vezetők valószínűleg megpróbálták megoldozni a magyar követet, de ő hajlíthatatlan maradt. Ezért 1514. január 8-án Szelim levelet intézett Ulászlóhoz (ez a levél latin fordításban maradt fenn), amelyben tudtára adja a királynak, hogy a három éves „békére

88 *N. Iorga*: i. m. 66. N° CIII. Ugyanennek a december 27-i jelentésnek az ide vágó része közölve még *Eudoxin de Hurmuzaki*: Documente privitoare la istoria Romanilor. Vol. VIII. 1376-1650. Bucuresti, 1894. 42-43. N°. LIII. A két szöveg sokban eltér egymástól. Vö. *Tardy L.*: i. m. 74. (úgy tűnik, nem olvasta az általa Hurmuzakiból idézett dokumentumot).

89 *N. Iorga*: Notes et extraits i. m. 66. N° CIII. *E. Hurmuzaki*: i. m. VIII. 42. N° LIII. *N. Iorga*: GOR II. 321. A három évre vonatkozó javaslatot Zsigmond király egyik követi utasításából (Acta Tomiciana III. 23-24. N° XVIII.; 25-26. N° XIX.) és Szelim szultán alább tárgyalandó leveléből ismerjük. A követ 40 napig tartó elzáratására: I Diarii di Marino Sanuto. XIX. Venezia, 1887. 87. hasáb. A török krónikák szintén arról tudósítanak, hogy Bélayt őrizet alá helyezték, ld. *Hoca Sa' deddin*: Tacü't-tevarih. II. Istanbul, 1280/1863. 238-239. és *A. Uğur*: i. m. 225.

90 *N. Iorga*: Notes et extraits i. m. 66-67. N° CIII.

és barátságra” vonatkozó javaslatával egyetért, de elzárkózik attól, hogy a megállapodásba a korábbiakhoz hasonlóan belevegyék a keresztény fejedelmeket. Világossá tette, hogy a békét mindenkinek külön kell kérnie, s ő dönti el, hogy kinek adja meg.⁹¹ Mivel egyesek szerint a magyar követ ez év elején visszaindult Magyarországra, hangsúlyoznunk kell, hogy ezt a levelet nem Bélay hozta el Ulászlónak. Bélayt a szultán mintegy túszként tartotta Edirnében, feltételezésünk szerint azért, hogy Ulászló ne kerülhesse meg a — lehetőleg gyors — válaszadást. A szultán követe a levéllel valamikor február közepe táján futott be Budára, és éppen ott találta Miksa három emberét, akik egyebek között azért jöttek, hogy köszönetet mondjanak a királynak, amiért az olyan állhatatosan igyekszik urukra is kiterjeszteni a török békét.⁹²

Könnyű elképzelnünk azt a megdöbbenést, amivel Ulászló Szelim követének megjelenését és a szultán elutasító sorait fogadhatta. A király ugyanis január végén még abban a hiszemben élt, hogy Bélay, fegyverszünettel a zsebében, útban van hazafelé.⁹³ A töröktől most nemcsak Szelim hajlíthatatlanságáról, követének megalázásáról és az edirnei tárgyalások kudarcáról értesülhetett, hanem arról is, hogy februárban Velencében megerősítették a Szelimmel kötött békét. A magyar vezetők megütközéssel fogadták ezt a hírt, ami állítólag arra sarkallta őket, hogy meggyorsítsák a törökkel folyó egyezkedést.⁹⁴

Csakhogy ezekben a hetekben Ulászló nem volt abban a helyzetben, hogy könnyedén döntést hozhatott volna. Egyes politikai erők és folyamatok valóban afelé sodorták, hogy mielőbb és bármilyen áron lezárja végre a török kérdést. Ehhez, mint mindig, most is Zsigmond királytól kapta a legtöbb ösztönzést. A lengyel király még 1513. november végén Budára küldte Peter Tomickit, és azt üzenté vele, hogy az európai helyzet egyenesen kötelezővé teszi számukra, hogy a törökkel „örökös szövetség és hosszan tartó fegyverszünet jöjjön létre”.⁹⁵ Ulászló a jelek szerint elfelejtette értesíteni Zsigmondot Bélay küldetéséről,⁹⁶ de ezt a lengyel király nem vette zokon, hanem amint híret vette, G. Krupski személyében maga is kijelölte és 1514 februárjában elindította követét a szultánhoz.⁹⁷ Ulászló erről — az akkor csak tervezett — lépésről még januárban értesült a nála időző Tomickitól, s rajta keresztül arra

91 Ld. a 3. sz. mellékletben.

92 *Wenzel G.*: i. m. II. 246–247. Surian március 15-i jelentése. Nyilván e követek vitték el Miksának Szelim levelének másolatát.

93 *Acta Tomicianiana* III. 57. N° L.; 57–58. N° LI. és 58. N° LII. (ezekről ld. alább).

94 *Wenzel G.*: i. m. II. 247. Surian jelentései Budáról március elején és március 8-án. A király és a bárók tudomást szereztek a török-velencei katonai együttműködés tervéről is. Amikor ezért a pécsi püspök kérdőre vonta Suriant, az mindent kereken letagadott. Ld. *Wenzel G.*: i. m. II. 248. (március 17.). A magyar követtel való rossz bánásmódról ld. még *Acta Tomicianiana* III. 62. N° LX. Zsigmond Ulászlónak, 1514. március 31.

95 *Acta Tomicianiana* II. 267–269. N° CCCLXV. Követi utasítás Tomickinak. A lengyel követ 1513. november 28-án jött Budára és 1514. január 26-án távozott onnan.

96 *Acta Tomicianiana* II. 270. N° CCCLXVII. Zsigmond Ulászlónak, 1513. november 28.

97 *Acta Tomicianiana* II. 270–271. N° CCCLXVIII.; III. 23–25. N° XVIII.; 25–26. N° XIX.; 42–43. N° XLV. Krupski utasítása úgy szólt, hogy mivel a magyarok 3 évre akarnak megegyezést kötni, ő se menjen bele ennél hosszabb fegyverszünetbe. Ha a magyarok kudarcot vallának, akkor 1–2 éves békét próbáljon létrehozni. Három évnél többet akkor se fogadjon el, ha azt a törökök erőltetnék. Zsigmond tehát ezúttal a legmeszebbmenőkig tekintetbe vette a magyar érdekeket.

kérte Zsigmondot, hogy követe Magyarországon át vegye az útját; azt szerette volna, ha Krupski találkozik a hazatérőben lévőnek hitt Bélayval, s minden részletet, beleértve a tárgyalási taktikát, a béke szövegét és időtartamát, megbeszél és egyeztet vele. Zsigmond készséggel utasította Krupskit a kapcsolatfelvételre, de ez Bélay edirmei „lekötöttsége” miatt természetesen elmaradt.⁹⁸ Ilyenformán a budai udvar halogatása könnyen oda vezethetett, hogy Velence után Lengyelország is előbb és nélküle lép egyezsége az Oszmán Birodalommal, ahonnan ráadásul egyre fenyegetőbb hírek érkeztek. Februárban szokatlanul erős török had szállta meg Tinnin (Knin) környékét, és hevesen ostromolni kezdte ezt a létfontosságú dalmáciai várat.⁹⁹ Nyilvánvaló volt, hogy Szelim így kíván nyomást gyakorolni a magyar kormányzatra. Lehet, hogy ezek a fejlemények megérlelték Ulászlóban az elhatározást, mert március 22-én a Velencében tartózkodó magyar követ azt közölte a Köztársaság kollégiumával, hogy „rövidesen meglesz az egyezés és a fegyverszünet a törökkel”.¹⁰⁰

A béke kilátásai tehát biztatónak tűntek, amikor is a török követtel folytatott tárgyalások kellős közepén bevonult Budára Bakócz Tamás érsek, hogy legatúsi megbízatásával élve rávegye a magyar kormányt a kereszties hadjárat kihirdetésére.¹⁰¹ A királyi tanács március 23-i ülésén Bakócz érvényre juttatta akaratát, bár sokan elleneztek a tervet.¹⁰² Az ellenzők egyik fő érve — ezt Brutus és Istvánffy krónikáiból ismerjük — az lett volna, hogy a törökkel három évre békét kötöttek. E híradás hitelességét az újabb történetírás kétségbe vonta, hivatkozva egy 1514. április 13-i levélre, amelyben Ulászló cseh kancellárja, Sternberg, kategorikusan cáfolta a béke létrejöttét.¹⁰³ A fentiekben előadottak azonban egyenesen előírják azt a feltevést, hogy a török követtel való megegyezés már küszöbön állt, amikor Bakócz megjelent a magyar fővárosban. Az a gyanúnk, hogy ha az érsek néhány napot késik, Budán kihirdették volna az oszmán–magyar békét.¹⁰⁴ A királyi

98 Acta Tomiciana III. 57. N° L.; 57-58. N° LI.; 58. N° LII.; 62. N° LX.

99 Wenzel G.: i. m. II. 246. S. Ljubic: Diarii di M. Michiel i. m. 139.

100 Wenzel G.: i. m. II. 248.

101 Még az előző év decemberében, a lateráni zsinat 8. ülésén, bullát tettek közzé a keresztények közötti egyetemes békéről és a török elleni összefogásról, ld. *Miskolczy István: Keresztes-hadjárat terve Mohács előtt.* In: Mohácsi emlékkönyv i. m. 42. K. M. Setton: i. m. III. 151.

102 Barta G.—Fekete Nagy A.: i. m. 29. skk.

103 I. m. 31. Sternberg levele a parasztháború utóbb kiadott okmánytárából hiányzik: ld. Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Coll. A. Fekete Nagy. Ed. V. Kenéz—L. Solymosi—G. Érszegi. Bp. 1979.

104 Ezt a gyanút erősíti meg, hogy a király, úgy látszik, kapcsolatba léphetett Bélayval, mert március közepe táján levelet várt tőle (Wenzel G.: i. m. II. 248. Surian jelentései 1514. március 17. és 21-én). A megegyezés közelségére utalnak azok a végül tévesnek bizonyult hírek, melyek szerint a szultán egyezsége jutott Bélayval (i. m. 248., a meledai apát március 24-i jelentése). Figyelemre méltó egybeesés, hogy ezek a hírek mind március elején és közepén keltek szárnyra. Márki Sándor egy helyütt (Magyar parasztháború 1514-ben. HK 15 [1914] 399.) azt írta A. Giustinian február 7-i relációja alapján, hogy Szelim megkötötte a békét a magyarokkal (éspedig Velence érdekében). De itt a velencei követ nyilvánvalóan a tavalyi (1513-as) fegyverszünetre és tárgyalásokra utalt vissza, anélkül, hogy tisztában lett volna a hazatérése utáni fejleményekkel. Vö. Eugenio Albèri: Le relazioni degli ambasciatori veneti al senato ... Serie III. Volume III. Firenze, 1855. 48.

tanács határozata természetesen érvénytelenítette a török követnek tett ígéreteket. A magyar kormányzat mindezek tetejében elkövette azt a hibát, hogy Szelim emberét visszatartotta, a szultánt válasz nélkül, Bélayt pedig sorsára hagyta.

VII.

Miközben a magyar vezetés hozzálátott a keresztes hadjárat megszerzéséhez, Szelim hatalmas előkészületeket tett az iráni hadjáratra. 1514. március 20-án Edirméből Isztambulba indult, és 10 nap múlva a város melletti Ejjübben ütött tábornak.¹⁰⁵ Ide Bélayt is magával hozta, mivel Magyarországól csak annyi hírt kapott — ezt a velencei bailo 1514. április 8-i jelentéséből tudjuk —, hogy emberét a magyarok visszatartják és „göggösen” nem közlik vele szándékukat. A szultán állítólag nem nagyon törődött ezzel, s azt mondta, hogy felőle a magyarok akár át is kelhetnek a Dunán és lángba boríthatják Ruméliát, mert ha legyőzi a „szofit” (vagyis a sahot), úgyszólván fog állni rajtuk.¹⁰⁶ Később azonban kiderült, hogy nem egészen így állt a dolog, s Szelimet valójában idegesítette a magyar ügy megoldatlansága. Olyannyira, hogy emiatt végül elodázta a Velencének megígért segítségnyújtást is.

A tervek szerint az oszmánok két irányból nyomultak volna előre Velence támogatására: 10 ezer lovas Boszniából Friuliba, egy hadiflotta pedig Valonából (Avlonjából) Apuliába. A lovasokért a Köztársaság eredetileg évi 10 ezer dukátot fizetett volna, de a pasák minden tárgyaláson feljebb srófolták az árat. Hiába kapta meg április 9-én a bailo a kollégium felhatalmazását az egyezmény aláírására, a hónap közepére kitűnt, hogy nincs remény a terv végrehajtására.¹⁰⁷ A velencei követ, elemezve a kudarc okait, önkritikusan ismerte be, hogy többet kellett volna tenni a török-magyar megegyezésért.¹⁰⁸ Ezt húzták alá Dukagin-oğlu szavai is, melyeket a pasa április 19-i közös ivászatukon ejtett el: Szelim azért állt el a beígért katonai akcióktól, mert „nehéznek tűnt neki, hogy sereget tartson Ruméliában a magyarok elleni védelemre”.¹⁰⁹ Noha a két fél megegyezett abban, hogy mindent a magyar követ rontott el, eléggé nyilvánvaló, hogy Bélay macacssága e tekintetben csapókapóra jött Szelimnek; nehéz elképzelni ugyanis, hogy az összes erőforrást igénybe vevő iráni hadjárat idején őszintén akart és tudott volna komoly erőket adni egy ilyen kockázatos vállalkozáshoz. Vagyis megint oda lyukadunk ki, hogy a szultán külön szívesen kiegyezett volna a magyarokkal, de ennek elmaradásától sem esett kétségbe, hanem ügyesen kihasználta azt a velenceiek, a Habsburgok és a magyarok megosztására.

Végtére is — írja a velencei követ április 19-én a Signoriának —, Szelim nem tudván mást tenni, hallgatást parancsolt a magyar követnek, és ezen a

105 S. Tansel: Yavuz Sultan Selim i. m. 38. Szelim készülődését persze minden számba jöhető európai fejedelem úgy értékelte, hogy az ellene irányul.

106 N. Jorga: Notes et extraits i. m. 71. N° CIV

107 I. m. 72-73. N° CV. N. Giustinian április 17-i jelentése. N. Jorga: GOR II. 323-324.

108 N. Jorga: Notes et extraits i. m. 73. N° CVI. N. Giustinian április 19-i jelentése.

109 I. m. 74. N° CVI.

napon átszállította az ázsiai oldalra, hogy elvigye magával a keleti hadjáratra.¹¹⁰ Ezek után meglepő, hogy a pasák ezekben a napokban folyton arról beszéltek a bailonak: a magyarokkal és a császárral talán meglesz a béke, és abba Velencét is bele fogják foglalni.¹¹¹ Ekkoriból egyetlen adatunk van arra, hogy esetleg valamilyen elmozdulás történhetett a török-magyar-Habsburg viszonyban. A budai velencei követ valamikor április végén továbbította a Signoriának Miksa levelének másolatát, amelyben a császár Szelimtől *salvus conductust* kér követének, akit azért szándékozik hozzá indítani, hogy helyreállítsák a Bajezid idejében fennállt „jó barátságot”.¹¹² Mindez arra mutat, hogy Miksa engedett Szelim követelésének és — már csak a magyarországi keresztes háború miatt is — hajlandó lett volna a magyarok mellőzésével kétoldalú kapcsolatokat létesíteni a szultánnal. Lehet, hogy ez a kezdeményezés áll a pasák kijelentéseinek hátterében? A választ, egyelőre, sajnos, nem ismerjük, de nagyon valószínű, hogy Miksa kísérlete hamvába holt. Az oszmán sereg ugyanis április 20-án megkezdte az átkelést Üszküdarba, s ettől kezdve annak, aki a szultánnal kapcsolatba kívánt lépni, egyre nagyobb távolságokat és nehézségeket kellett leküzdenie.

Igy járt G. Krupski lengyel követ is, aki május elején ért Konstantinápolyba és ott a szultánnak hült helyét találta. Szelim parancsára utána indult Anatóliába, ami nem lehetett könnyű, hiszen nehéz ajándékokkal volt megrakodva.¹¹³ A szultáni tábornok a karamániai Aksehimél érte utol, ahol az 8 napos pihenőjét töltötte. Krupski négy napon belül megkötötte a három éves fegyverszünetet — azért csak ennyi időre, mert tekintetbe vette a magyarok sikertelenségét, úgy, ahogy azt Zsigmond király előírta neki. A tárgyalásokon megkérdezte, miért tartják vissza Bélayt oly hosszú ideje. Azt a választ kapta, hogy „néhány kellemetlen és elkerülhetetlen dolog jött közbe, melyek miatt a szultán nunciust küldött felségedhez [ti. Ulászlóhoz] Magyarországra; mihelyt ő visszatér, abban a pillanatban elengedik a követet, aki azonban kénytelen követni a szultánt”. Innen tudjuk, hogy május közepe táján Szelim követe még épp úgy tisztes fogságban volt, mint magyar kollégája, Bélay Barnabás.¹¹⁴

VIII.

Kettőjük közül a török „nunciust” helyzetében következett be hamarabb változás, ami a magyarországi parasztlázadás kirobbanásának volt köszönhető. A pápai bulla április 9-i kihirdetése nyomán megindult a paraszthadak toborzása, amit a nemesség kezdetől gyűlölettel nézett. Az anyagi fedezet hiánya, a sereg ellátatlansága rövidesen kilengésekhez, a parasztok tömeges bevonulása pedig nemesi retorziókhöz vezetett. Május közepére robbanásveszélyes helyzet alakult ki, s a megrettent bárók, összefogva a köznemes-

110 I. m. 73. N° CVI.

111 I. m. 72. N° CV.; 74. N° CVI.

112 *Wenzel G.*: i. m. II. 249-250.

113 *N. Jorga*: Notes et extraits i. m. 77. N° CXI. Az ajándéktárgyakról: *Acta Tomiciana* III. 42-43. N° XLV. 1514 eleje.

114 G. Krupski útjáról, eredményeiről és tapasztalatairól Zsigmond király 1514. július 30-án írott levelében tájékoztatta Ulászlót: *Acta Tomiciana* III. 153-154. N° C CXVI.

séggel, előbb arra kényszerítették Bakóczot, hogy állítsa le a toborzást (május 15.), majd arra, hogy tiltsa le az egész vállalkozást (május 24.). Az érsek és a király által kiadott parancsok a keresztések visszaéléseivel, rablásaival és más gonosztetteivel indokolták a határozatot.¹¹⁵ A kormányzat azonban nemcsak a riasztó belső eseményekkel próbálta igazolni a hadjárat lefújását, hanem külpolitikai érvet — ürügyet — is bedobott. Nevezetesen azt, hogy három évre békét kötött a törökkel, tehát a kereszties hadjárat értelmét veszítette. Ennek a momentumnak a jelentőségét már Márki Sándor felismerte, s joggal hangsúlyozta, hogy ez a parasztok szemében árulással felérő lépés volt az a szikra, ami a lázadás tüzét fellobbantotta.¹¹⁶ A források — főleg Sanuto — alapján ezzel a megállapítással egyetérthetünk, csak, ismerve az előzményeket, az a kérdés, hogy tényleg létrehozhatta-e Ulászló ezt a fegyverszünetet?

Válaszunk — adathiány miatt — merőben hipotetikus, de összhangban áll a kevés ide vonható forrással. Feltételezésünk szerint az események elfajulását látva a király és tanácsadói előhozatták a Budán veszteglő török követet, és valószínűleg feladva korábbi kikötéseiket, megegyeztek vele a három évre szóló fegyverszünetben. Ezután pedig, s ez a kevés forrás alapján is kétségtelen, nyilvánosan kihirdették a megállapodást. M. Michiel naplója szerint erre „kevással” a kereszties háború meghirdetése után került sor, amikor már rengetegen összegyűltek.¹¹⁷ Nyilvánvaló azonban, hogy mindez csak a kereszties főserég Budáról való elindulása és a tiltó parancsok közzététele után, vagyis legkorábban május 25-én történhetett.¹¹⁸ De ez is elég volt ahhoz, hogy a Pesten maradt mintegy 5000 főnyi kereszties had a budai várba zárkózott király ellen forduljon, „mert nem akarták eltűni, hogy a király békét vagy fegyverszünetet kötött a törökkel”.¹¹⁹

Van persze egy másik lehetőség is: a király és a bárók blöfföltek, s a török követtel való kiegyezés nélkül, egyoldalúan hirdették ki a békét, hogy ürügyet találjanak a keresztiesek hazaküldésére. Egy dolgot azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni: azt, hogy az ország a balul kiütött kereszties háború miatt teljesen védtelenné vált, ezért a királynak nem maradt más választása, mint hogy sürgősen és bármi áron keresse a megegyezést a szultánnal. Ennek előmozdítására — feltételezésünk szerint — a török követet is hazabocsátotta. Ekképpen Ulászló megtette azt, amit az adott helyzetben tennie lehetett és kellett; a továbbiakban minden azon múltott, miképpen reagál a szultán a magyarok megváltozott hajlandóságára.

115 Az egészről ld. Barta G. — Fekete Nagy A.: i. m. 60-94.

116 Márki S.: Magyar parasztháború i. m. II. közl. 400-401., III. közl. HK 15 (1914) 556-557.

117 S. Ljubić: Diarii di M. Michiel i. m. 139., július 11-i bejegyzés: „... di là poco era sta publicada la treuga ...”. Fontos tény, hogy a *Wunderzeichen* című röplap, amely egy budai polgár május 25-i levelén alapszik, szintén tud a 3 éves békéről, bár fogalmazása azt sugallja, mintha azt a kereszties háború kihirdetése előtt kötötték volna: „Nach dem das sie mit den Turcken drey iar fried gemacht haben, das volck nit hynabzuziehen lassen”. Ld. Monumenta rusticorum i. m. 318.

118 A főserég elindulását gondos mérlegelés után május 9-10-re tette Barta G. — Fekete Nagy A.: i. m. 70-76.

119 Wenzel G.: i. m. II. 256-257. Július 5-i bejegyzés. Ld. még Márki S.: idézett helyek.

IX.

Az oszmán kémszervezet már április közepe táján jelezte, hogy Magyarországon valami készül; a hírek szerint a magyar király követet küldött a pápához, a bárók pedig tanácskozássra gyűltek össze. Az oszmán vezetők a velencei követhoz fordultak magyarázatért, aki felvilágosította őket, hogy a keresztény fejedelmek valóban erőik egyesítésén fáradoznak, de megnyugtatta a Portát, hogy a Köztársaság soha nem vesz részt egy szultán ellen irányuló szövetségben.¹²⁰ Miután a szultán szintén biztosította Velencét, hogy visszatérése után megadja a kért segítséget, abban a tudatban indulhatott el a keleti hadjáratra, hogy Velence és a Földközi-tenger felől nem fenyegeti veszély. Rumélia őrzésére Edimébe rendelte fiát, Szülejmánt, aki május utolsó napjaiban vonult be az egykori fővárosba.¹²¹ Ekkorra már az oszmán határvédelem túlélt az első próbán; május elején Szapolyai János erdélyi vajda, a keresztes haditerv részeként, betört „Bolgárországba”, nagy riadalmat keltve a törökök soraiban. A Gallipolin át hazatérő lengyel követ május végén-június elején azt hallotta, hogy a törökök a köznép általános mozgósítását rendelték el. Szapolyai azonban a keresztesek lázadása miatt június elején kénytelen volt visszafordulni, így a rumélieiak feje fölül elhárult a veszély.¹²² Közben a magyar parasztfelkelés hírei is eljutottak az oszmán vezetőkhez, akik fellélegezhetnek: a szultán immár zavartalanul foglalkozhat a „szofival”, s ehhez a magyarok fegyverszünetére sincs különösebben szüksége.

Hogy a szultán valóban így gondolkodott, az a magyar követség további sorsából eléggé nyilvánvaló. Az uralkodó egészen Konjaig magával cipelte Bélajt és társait, de az itt eltöltött egy hét alatt úgy döntött, hogy a városban hagyja őket.¹²³ Ezt csak azzal magyarázhatjuk, hogy Szelim ekkor értesült a magyarországi eseményekről, s ekképpen jelezte, hogy a maga részéről egyelőre befejezte az egyezkedést. A követtel lévő magyarok nem is sejtették, hogy milyen szerencsések, hiszen így megúszták azokat a nem mindennapi szenvedéseket, amelyekből oly bőven jutott a Perzsia felé menetelő oszmán katonáknak.

A szultáni seregtől való elválás után a magyar küldöttség eltűnik a szemünk elől. Az utolsó híradást 1514-ből egy Zacho Schiavina nevű velencei hírszerzőnek köszönhetjük, aki június elején jött Konjába, és a ciprusi kormányzón keresztül Velencébe eljuttatott beszámolójában megemlékezik a magyar küldöttségről is.¹²⁴ Schiavina szerint Bélajt 104 ember kísérte el Törökországba, köztük két káplán, két kapitány és zenészek. A népes társaság hat szekeret és százhusz lovat hozott magával, ezért ellátásuk nem

120 Minderről a bailo április 21-i jelentése tájékoztat: *N. Iorga: Notes et extraits i. m. 76. N° CIX.*

121 I. m. 79. N° CXIII. Május 31-i jelentés.

122 *Barta G.—Fekete Nagy A.:* i. m. 68., 133., 184. *Monumenta rusticorum i. m. 103. Acta Tomicianiana III. 154. N° CCXVI.* Zsigmond Ulászlónak, 1514. július 30.

123 I *Diarii di Marino Sanuto. XIX. Venezia, 1887. 85-88. hasáb.* Szelim konjai időzésére ld. még *A. Uğur:* i. m. 238., 242., 244.

124 I *Diarii di Marino Sanuto i. h.*

ceskély költséget rótt a szultáni kincstárra.¹²⁵ A törökök Béláyt házi őrizetben tartották Konjában; lakásából nem léphetett ki, és senkivel sem érintkezhetett. De kíséretének tagjai szabadon járhattak a városban, s ezt használta ki a melléje beosztott királyi titkár, hogy egy milánói úr, bizonyos Antonio házában titokban találkozzék a velencei hírszerzővel. A titkár eredetileg egy levelet akart átadni Schiavinának, de aztán meggondolva a veszélyeket, a következő szóbeli üzenetet bízta rá: a ciprusi urak írják meg Velencébe, hogy miképpen tartják fogva a küldöttséget, a velencések pedig tudassák a magyar királlyal, hogy most jött el az óra, amikor meg kell támadnia a törököt. Mindebből nyilvánvaló, hogy a Konjába rekedt magyarok semmit sem tudtak az otthoni eseményekről. Mint ahogy azt sem tudták elképzelni, hogy a magyar kormányzat sem ekkor, sem a jövőben nem lesz képes többé kihasználni az efféle „jó konjunktúrákat”.

X.

Itt tulajdonképpen véget is ér az 1512-1514. évi török-magyar diplomáciai érintkezések története. E történet egyik főszereplőjének, Béláynak, valamint társainak további törökországi „élete” nagy vonalakban ismert. Zay Ferenc és Istvánffy Miklós krónikáiból tudjuk, hogy Szelim még hosszú évekig nem engedte haza a magyar küldöttség tagjait, sőt elvitte őket az 1516-17. évi közel-keleti hadjárataira, ahol Béláyt magyar királyként, embereit (és más, beöltöztetett oszmán katonákat) pedig magyar segédhadakként mutogatta „az oda való népek előtt”.¹²⁶ Béláyt végül 1519 júniusában térhetett haza, annak köszönhetően, hogy ez év tavaszán végre sikerült tető alá hoznia egy három éves fegyverszünetet Magyarország és az Oszmán Birodalom között. E fegyverszünet egyik kikötése volt, hogy a szultánnak el kell engednie a magyar diplomatát.¹²⁷

A közben eltelt hat év során Béláyt helyzete, úgy tűnik, fokozatosan javult. Eleinte, 1514-15-ben, szinte fogolyként bántak vele. Valamikor 1514 második felében a magyarokat Konjából visszavitték Isztambulba, és ott minden valószínűség szerint a követek szállásán, az Elcsi-hánban zárták el őket. Erre utal az az 1515. augusztus 20-i raguzai hír, hogy „a magyarok követét Konstantinápolyban nagy őrizet alatt tartják”, valamint Keteji Székely Tamás híres rovásírásos felirata az Elcsi-hán falán, mely szerint „László király öt követét várták itt. Bilaji Barnebás kettő esztendeig itt vált ...”.¹²⁸ Amikor 1515-16-ban Szelim újra megkereste a budai udvart, hogy

125 Napi élelmzésükre a következőket utalták ki: 10 herélt bárányt, 14 gödölyét, 25 tyúkot, 2 öszvértehernyi bort, 150 akcse árú kenyeret, 2 db. cukrot és 40 mérő árpát.

126 *F. Babinger*: Eine neuentdeckte ungarische Kerbinschrift i. m. 210. skk. *Tardy L.*: i. m. 74. skk. Tardy gyakorlatilag semmi újat nem hoz Babingerhez képest, viszont elfelejti megemlíteni, hogy mindent tőle vett át.

127 *Kosáry D.*: i. m. 122., 195: 223. jegyzet.

128 *Gelcich József*: Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae/Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: *Thallóczy Lajos*. Bp. 1887. 678. N° 433. *F. Babinger*: i. m. 206-210., Abb. 68. és *Németh Gyula*: A magyar rovásírás. In: A magyar nyelvtudomány kézikönyve. II/2. Bp. 1934. 26. Székely Tamás szavait mind *Márki Sándor* (Magyar parasztháború i. m. 15 [1914] 556.), mind *Babinger* félreértette:

nagyszabású keleti haditervei miatt három éves fegyverszünetet ajánljon, a magyar követ helyzetében javulás állt be. Az egyezkedések során a magyar kormányzat ismét érintkezésbe léphetett Bélayval, s az összeköttetés többé már nem szakadt meg közöttük. Időről-időre futárok tették meg az Isztambul (vagy a keleti tartományok) és a Buda közötti utat, s hozták-vitték a híreket és az utasításokat a királynak és követének. 1517 márciusában például a Mislenovics Márk nevű udvaroncot küldték Bélayhoz.¹²⁹ A magyar diplomata kényszerű törökországi tartózkodása azért nyúlt olyan hosszúra, mert Szelim lényegében túszként használta őt a magyar királlyal folytatott alkudozásiban.

Kitekintés

Bár a magyar külpolitika 1512-14-ben teljes kudarcot vallott a török kérdésben, az ország egyelőre súlyosabb következmények nélkül átvészelte ezt a kritikus időszakot (persze, csak ha eltekintünk a szrebermiki bánág elvesztésétől, ami előrelátóbb politikával talán elkerülhető lett volna). Sőt, a következő években úgy tűnhetett, hogy a fegyverszünet hiányát az Oszmán Birodalom érezte meg jobban, hiszen a szultán volt az, aki 1515-16-ban megint kezdeményezte a megállapodást.¹³⁰ Amikor pedig 1519 tavaszán, rengeteg huzavona után, végre aláírták a békét, az egyezmény mintha visszamenőleg is igazolta volna az 1512-14. évi magyar álláspontot. A szultán ugyanis elfogadta, hogy a béke a szerződő feleken kívül kiterjedjen a pápára, a lengyel királyra, a két Habsburg fivérre: Károlyra és Ferdinándra, Itáliára, sőt a havaselvei és a moldvai fejedelemeire (igaz, azzal a megszorítással, hogy az utóbbi kettő adót fizet a Portának).¹³¹ Látszólag tehát nagy magyar siker született, hiszen az egyezmény éppen azokat a magyar követeléseket ismerte el, amelyekért Ulászló diplomatai hiába küzdöttek 1512-14-ben.¹³² A későbbi események ismeretében ma már tudjuk, hogy ez a siker valóban csak látszólagos volt. De ugyanerre az eredményre jutunk akkor is, ha az 1510-es évek politikai mozgásait, tendenciáit vesszük szemügyre. Megelőlegezve a konklúziót: nehéz szabadulni attól a benyomástól, hogy az 1512-14. évek eseményeiben szinte főpróbászerűen lejátszódott mindaz, ami Magyarországgal az 1526 előtti években történt.

mindkettlen úgy gondolták, hogy Raguzai, Zolthay és Czobor Bélay követségének tagjaként tartózkodott Isztambulban, ami tévedés. Székely Tamás feliratát nyilván úgy kell értenünk, hogy Bélayval együtt négy magas rangú magyar diplomata érkezett a tárgyalásokra.

129 *E. Kovács Péter*: Jajca és az 1519-es magyar-török béke. *Levéltári Közlemények* 63 (1992) 92.

130 *Kosáry D.*: i. m. 108. skk.

131 *Thallóczy Lajos—Horváth Sándor*: Magyarország melléktartományainak oklevéltára. 3. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). 1244-1710. Bp. 1912. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria 36.) 282-283. A felsorolt fejedelmeknek, a pápát kivéve, egy éven belül pecsétes levéllel kellett jelezniük csatlakozási szándékukat.

132 Kivéve a területi ígényeket: a budai udvar kénytelen volt belenyugodni a szrebermiki bánág elvesztésébe. *E. Kovács P.*: i. m. 94.

Ismeretes, hogy 1519 után az európai politikai helyzet katasztrófálisan alakult Magyarország számára. A keresztény világban mindent háttérbe szorított a Habsburg-francia vetélkedés, s ebben a küzdelemben a török veszély és Magyarország védelme végleg másodlagos kérdéssé fokozódott le. Magyarország gyakorlatilag egyedül, magára hagyva kényszerült szembenézni az ellene fordult oszmán hódító gépezettel.¹³³ Ennek a helyzetnek nem egy eleme már az általunk tárgyalt időszakban kifejlett formában megtalálható. Mint utaltunk rá, Velence és Lengyelország már a századforduló körül hátat fordított a közös törökellenes harcnak, amin az sem változtatott, hogy a két ország (különösen Lengyelország) formálisan és a gesztusok szintjén szolidáris maradt Magyarországgal. Ezért Magyarországnak, amely lassaként beleroppant a török elleni védelem terheibe, nem maradt más választása, mint hogy egyre nagyobb mértékben vegye igénybe Habsburg Miksa segítségét. Ulászló belpolitikai okokból is egyre inkább Miksa támogatására szorult, mivel itteni uralma lényegében semmiféle bázissal nem rendelkezett. Ez azzal járt, hogy a század elején rövid ideig működő Jagelló-francia szövetség hatása csökkent, a Jagelló-ház közép-európai uralma megingott, s Magyarország fokozatosan a Habsburg érdekszférába került.¹³⁴ Az ország ezzel megmenekült a teljes elszigetelődéstől, viszont cserébe mégsem kapta meg azt a védelmet, amelyre szüksége lett volna. Már ekkor látható volt (például az itáliai eseményekből), hogy Miksa a török kérdésnél sokkal fontosabbnak tartja az éleződő Habsburg-francia vetélkedést. Az sem volt titok, hogy Magyarországra elsősorban örökös tartományainak védelme érdekében számított, s tulajdonképpen ezért szorgalmazta mindig, hogy a török-magyar fegyverszünetek hatályát az ő országaira is kiterjesszék.¹³⁵ Vagyis lényegében már ekkor kialakul a helyzet, hogy Magyarország ténylegesen csak a Habsburgok támogatására számíthat, de hogy ebből mi realizálódik, azt nem a magyar állam, hanem az ausztriai-ház érdekei döntenek el. Jellemző, hogy Miksa elvi szinten már 1497-ben lezögezte: úgy illik, hogy a török politikát ő, mint a kereszténység legnagyobb uralkodója határozza meg.¹³⁶ Bár a Habsburgok ennek az igénynek az érvényesítésétől gyakorlati okokból egy ideig még eltekintettek, Miksa kijelentése jól előrevetítette a Magyarország számára vészterhes jövőt.¹³⁷

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a magyar állam, az egykori középhatalom, az 1510-es évekre külpolitikai mozgásterének jelentős részét elvesztette, s csak ugyanabban a nagyhatalmi érdekeknek alárendelt pozícióban léphetett fel a szultáni udvarral szemben, mint az 1520-as években. Ez fejeződött ki abban a kétségbeesett makacsságban, amellyel Ulászló megbízottai harcoltak a Portán a Habsburgokkal közös megegyezésért. A magyar diplomaták azt is látták, hogy a török fél szintén a lehető legszűkebben

133 *Kosáry D.*: i. m. 68. skk.

134 *Kulcsár Péter*: A Jagelló-kor. Bp. 1981. 79. skk.

135 *Kubinyi András*: A Jagelló-kori Magyarország történetének vázlat. Századok 128 (1994) 306.

136 *J. Gröblacher*: Erste Gesandtschaft i. m. 76: 10. jegyzet.

137 Hogy lassaként valóban csak a Habsburgok maradtak Magyarország mögött, az abból a tényből is jól látszik, 1516-tól Velence beszüntette Magyarország pénzbeni segélyezését. Ld. *Jászay M.*: Velence és Magyarország i. m. 212.

akarja kijelölni azt az ösvényt, amelyen a magyar diplomácia járhatott. A szultáni udvarban már régóta az a felfogás uralkodott, hogy „egyedül a nagyúrnak van hatalma ahhoz, hogy békét adjon, ezért minden nála alacsonyabb fejedelemnek hódolattal kellene kérni ezt az ajándékot, olyan feltételekkel, amilyenekkel a szultán jóváhagyja”.¹³⁸ Az elszigetelődéstől való félelem azonban, úgy tűnik, megakadályozta a magyar vezetést annak felismerésében, hogy Magyarország olyan helyzetbe jutott, amikor már nem támaszthat többé feltételeket. Az Oszmán Birodalom erőfölénye ugyanis olyan mérvű lett, hogy a szultán valóban tetszése szerint „adományozhatott” békét Magyarországnak, vagy vonhatta meg tőle azt (gondoljunk csak arra, hogy a sorsdöntő keleti hadjáratok idején az oszmán határvédelmi egységek a legnagyobb magyar erőfeszítéseket is félkézzel hárították el).¹³⁹ Ezért a magyar diplomácia 1512-13-ban elszalasztotta azt a lehetőséget, hogy még akkor megegyezésre jusson a szultánnal, amikor az fegyveres zsarolás és területfoglalás nélkül hajlandónak mutatkozott arra. A magyar politikusokat a következő évek eseményei is alaposan félrevezették. Nem mérték fel igazán, hogy a török kérdés kezelésében elkövetett hibák csak azért nem ütöttek vissza rögtön, mert Szelim mindvégig a maga „keleti kérdésének” megoldásával foglalkozott. Azt sem értették, hogy a szultán 1519-es nagyvonalúsága is csak annak volt köszönhető, hogy újabb hadjáratra készült Irán ellen, amelyet végleg uralma alá kívánt hajtani.¹⁴⁰ Pedig az 1514 tavaszán kialakult kritikus helyzetet soha nem lett volna szabad elfelejteniük: azt a szituációt, amikor Magyarország először tapasztalhatta meg a maga teljességében, hogy mit jelent úgy állni két nagyhatalom torkában, hogy az egyik bármit megtehet vele szemben, a másik pedig semmit sem tesz ennek elhárítására. Szakasztott úgy, mint Mohács előestéjén.

MELLÉKLET

1.

*Ulászló magyar király utasítása portai követének, Raguzai Félixnek
Buda(?), 1513. március táján*¹⁴¹

Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E ...¹⁴²

Üngürüs kiralından Feliksa nam elçisine gelen mektup suretidür
Şimdiki-halde mektubum sana vasıl olıcak şöyle ma'um ola-ki şimdiki-ha[]de
Alaman çasarı Maksimandan elçisi ile mektupları gelüp bizden dilek ider-ki

138 *E. Albèri*: Le relazioni i. m. 37. Idézi *N. Jorga*: GOR II. 321.

139 Minden úgy történt, ahogy azt Szelim a perzsa hadjáratról döntő haditanácsban előre jelezte: nyugodtan vállakozhatnak a nagy erőpróbára, mert a keresztények nincsenek abban a helyzetben, hogy megtámadják a birodalmat. Ld. *S. Tansel*: Yavuz Sultan Selim i. m. 33.

140 Nem beszélve arról, hogy a megállapodást, épp úgy, mint az 1516. évi egy éves fegyverszünetet, voltaképpen Szelim kényszerítette ki a Jajca elleni támadásokkal. Ld. *Kosáry D.*: i. m. 108-110., 122. *E. Kovács P.*: Jajca i. m. 92-95.

141 A dátumra a következő (2. sz.) levél keltéből és Raguzai követjárásának időpontjaiból következtettünk.

142 A birtokunkban lévő fényképmásolaton a jelzet száma nem látszik.

müslümanlar padişahı Sultan Selim ile dostluk ve muhabbet nenün üzere idersenüz ol dostluğa kendü nefsumüzi ve ilümüzi-vilayetümüzi bile dahil olmasına sa'y idesiz-ki dostluk içinde bile olavuz. Bu hususa vekaletin sana virüp ve a'li padişaha dahi iki mektup gönderüp biri muhabbet-name ve biri dostluğu cemi'-i nasa ilam itmek için bildirmişdür. Vekaletin dahi size virmişdür. İmdi göresiz şol-ki mümkündür eğer padişah ile dostluk olunursa sa'y idüp bizüm nefsumüzi ve ilümüzi-vilayetümüzi nice kayd idersen anlarun nefsinin ve ilini-vilayetini bile kayd olunmağa cehd idesiz. Bir dürlü itmeyesiz.

A magyar király levelének másolata, amelyet Félix nevű követének küldött

Amikor levelem eljut hozzád, szolgáljon tudomásodra, hogy most a német császár, Miksa, követe révén leveleket küldött [hozzánk], s ezt kéri tőlünk: amilyen módon Szelim szultánnal, a muzulmánok uralkodójával, a békét és a barátságot létrehozátok, abba a barátságba igyekezzetek személyünket s országainkat-tartományainkat is bevenni, hogy együtt legyünk vele barátságban. Ebben az ügyben meghatalmazott téged, a magas padisahnak pedig két levelet küldött; az egyik egy barátságlevél, míg a másik baráti szándékait adja hírül a világ népeinek. Téged hatalmazott meg.

Most tehát ügyeljete, s hogyha a padisahhal lehetséges a barátság, akkor azon igyekezzetek, hogy amilyen módon személyünket és országainkat-tartományainkat beveszitek abba, ugyanúgy vetessétek be az ő személyét, valamint országait és tartományait is. Másképp ne cselekedjete!

2.

*Miksa német-római császár levele Szelim szultánnak
Weißenburg, 1513. február 2–8. között*¹⁴³
İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E 6143.

Alaman beği Maksiyán çasardan gelen mektup suretidür

Yüce ve ruşen Sultan Selim şah'a-ki Allah'un 'inayetiyle Urum ilinün ve Anatol'nun padisahıdur selam iderüz. Ve bundan evvel geçen eyyamlarda yücelüğünüz

143 A levél, saját keltezése szerint, 1513. február elején íródott. Miksa jól ismert itineráriuma alapján ezért 1513. február 2. és 8. közé kell datálnunk, mert a császár ekkor időzött Weißenburgban (ma Wissembourg, Franciaország). Ez a város jelenik meg a levél török változatában az Argentumból torzított Arzantin formában. Ld. *Christoph F. Stählin*: Aufenthaltsorte K. Maximilians I. seit seiner Alleinherrschaft 1493 bis zu seinem Tode 1519. In: *Forschungen zur Deutschen Geschichte*. I. Göttingen, 1862. 375. (Ezért az adatért Ernst D. Petritschnek, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv munkatársának tartozunk köszönettel.) Miksa levele egyébként kurió-zumszamba megy; ismereteink szerint ez a korszak Habsburg-oszmán diplomáciai érintkezéseinek egyetlen olyan emléke, amely a császári kancelláriától fennmaradt (még ha török fordításban is). Már utaltunk rá, hogy Miksa bürokratái — politikai megfontolásokból — rendszeresen megsemmisítették a törökkel folytatott levelezést.

ičün [sic!]¹⁴⁴ şöyle ma'lum oldu-ki şol taht-ki ata ve dedenüz a'li tahtı idi babanız sizün ululuğunuza münasip görüp hüsn-i rıza ile teslim etmişdür-ki Allahu ta'ala anı ul[ul]uğunuza nasip etmiş idi. Bu hayır haberleri ve yücelüğünüzün ulu hassalarunuzı ve kemalünüzü ve her vecdle hassa hünerlerünüzü işidüp ve bilüp gayet şad ü hürrem olduk. Hakk ta'ala dergâhından dilerüz-ki padişahluğunuzı dahi ziyade idivire. Ve ruşenlüğünüze mahfi olmaya-ki merhum babanız ile evvelden aramızda dostluk ve muhabbet var idi. Yücelüğünüz ile ol üslup üzere dostluk ve muhabbet itmesine muradumuzdur [sic!].¹⁴⁵ Eyle olsa hısmumuz ve karındaşumuz Üngürüs kiralı yücelüğünüze mübarekbad ve dostluk itmek için elçiler irsal idince biz dahi anlara vekillüğümüz virüp bizüm canibümüzden hatır-i şerifünüzü sordukdan sonra baz-i nesnelere dahi ısmarladuk-ki bizüm canibümüzden yücelüğünüze takrir ide. Dilek iderüz-ki bizüm canibümüzden takrir olunan kelimata i'timad idesiz. Ve sıhhat u selametünüzü anlarun ile i'lam buyurasız. Zira hayır haberlerünüzü gayet müştakız. Baki Allahu ta'ala ömrünü ve devletünü serir-i saltanatda paydar idivire. Amin ya rabbi'l-alemin. Ve bu mektup Arzantin şehrinde mevlud-i İsa-i nebi aleyhi's-selam tarihinün bin beşyüz on üçüncü yılınun felvar ayınun evvelinde kaleme geldi.

A Németsország bégjétöl, Miksa császártól érkezett levél másolata

Üdvözlét a nagy és fényes Szelim sah szultánnak, aki Isten kegyelméből Rumélia és Anatólia uralkodója!

Az elmúlt időben nagyságodról a következők jutottak tudomásunkra: Apja alkalmasságnak találta felségedet arra a trónra, mely atyja és nagyatyja magasságos trónja volt, s ezért azt teljes egyetértéssel [nagyságodnak] átadta. A magasságos Isten is felségednek szánta azt. E jó híreket hallva, s nagyságod kiváló tulajdonságait, tökéletességét és mindenféle kitűnő jellemvonásait ismerve, igen örvendeztünk s megvidámodtunk. Kívánjuk, hogy a magasságos Úr tegye hosszúvá uralkodását.

Fényességed előtt ne maradjon rejtve, hogy elhunyt apja s köztünk korábban béke és barátság állott fenn. Nagyságoddal is egyazon módon békében és barátságban óhajtunk élni. Ezért Magyarország királyát, aki rokonunk és testvérünk, felhatalmaztuk arra, hogy midőn jókívánságai jelentésére és a barátság ügyében követeket küld [felségedhez], a mi nevünkben is érdeklődjék nagyságod hogyléte felől; egyben megbíztuk azzal, hogy néhány dolgot nevünkben tudasson nagyságoddal. Azt kívánjuk, hogy a nevünkben előadott szavaknak adjon hitelt. Kegyeskedjék általuk tudatni hogylétét és hozzánk való jószándékát. Mert nagyon vágyunk jó híreire.

Egyébként a magasságos Isten adjon hosszú életet és szerencsét a szultáni trónuson! Ámen, oh világok Ura!

E levél kelt Arzantin városában, Krisztus Urunk — legyen áldott — születésének 1513. évében, február hó elején.

144 Az *ičün* helyett *hakkında* kellett volna, mert így a mondat éppen az ellenkezőjét jelenti annak, mint amit kifejezni akartak vele.

145 A mondat nyelvtanilag erősen sántít, de azért érthető.

3.

*Szelim szultán levele Ulászló magyar királynak
Drinápoly (Edirne), 1514. január 8.*

Nürnberg, Scheurl-Bibliothek, Codex J² 327a-327b¹⁴⁶

.ir Dei gratia. Ego magnus dominus et potens imperato[r] magnusque Amie¹⁴⁷ sulthan Solin han omnium terrarum maritimarum[,] Prunie, Karamanie, Natholie atque Romane aliarumque multarum terrarum¹⁴⁸ dominus scribit nostra cesarea maiestas optimo pot[enti?] Hungarie, Bohemie aliarumque multarum terrarum reg[i] Vladislao optimo dicio¹⁴⁹ salutem. Per presentes litteras notum facimus dominationi regie celsitudini, quatenus hoc presenti tempore honoratos¹⁵⁰ quidam dominationis regie celsitudinis orator nomine Pelay Barnabas ad curiam nostre cesaree maiestatis veniens et quemadmodum tempore quiete recordationis genito[ris] nostri cesaris Bayazith hany pax fedusque extitit, eodem etiam modo per tres annos ...¹⁵¹ voluit ipsam pacem cum conditione facere, quod sicuti in prioribus iuramentalibus litteris ristiani¹⁵² principes fuerant inclusi et inscripti, nunc quoque quod similiter includerentur et inscriberentur. Hoc vestre regie celsitudinis¹⁵³ desiderium cesaree maiestati nostre fuit, bene notum. Nos autem, si inter utrumque nostrum pacem et amicitiam bonamque vicinitatem¹⁵⁴ regia vestra celsitudo optat, ob respectum voluntatis vestre regie celsitudinis terre et castra, que sunt in vestre regie celsitudinis Hungari[e] regno cum ipsis volumus pacem ipsam acceptare. Deinde quemadmodum christiani¹⁵⁵ principes fuerant inclusi tempore genitoris nostri, qui etiam nunc includerentur, prout medio oratoris sui vestra regia celsitudo intimavit, ita nunc volumus esse notum vestre regie celsitudini predicta tempore¹⁵⁶ que fuerunt, iam preterier[unt] presentia vero cum preteritis non conveniunt, ideo d...¹⁵⁷ dictos cristianos¹⁵⁸ principes nullo modo in ipsam pacem volumus acceptare. Curia enim¹⁵⁹ sive porta nostre cesaree maiestatis illustrata est, cristianis¹⁶⁰ autem principibus minime¹⁶¹ clausa, si itaque volunt cum nostra

146 Ezt a levelet Borsa Gedeon találta meg, írta át és fordította magyarra. Ebben a formában engedte át közlésre. Lékötelező szívességéért ezúton fejezzük ki hálás köszönetünket.

147 Elírás *Amir*, törökül *Emir* 'úr, fejedelem' helyett.

148 A 4. sor végén és az 5. sor elején áthúzva: *regi Vladislao*.

149 Az áthúzott *dicimus* szó fölé írva. Helyesen: *dico*.

150 Helyesen: *honoratus*.

151 Olvashatatlaná áthúzott szó.

152 Helyesen: *cristiani*.

153 A rövidítések helyett a lapszálon: *vestre regie celsitudinis*.

154 A szó végén áthúzott betű.

155 Olvashatatlaná áthúzott szó felett.

156 Olvashatatlaná áthúzott szó helyett a margóra kiírva.

157 Olvashatatlaná áthúzott szó.

158 A 29. sor végén és a 30. sor elején olvashatatlaná áthúzott két szó helyére a 30. sor elejére írva.

159 Olvashatatlaná áthúzott szó fölött.

160 Olvashatatlaná áthúzott szó fölött.

161 Olvashatatlaná áthúzott szó fölött.

cesarea maiestate pacem et fedus facere mittant¹⁶² oratores suos ad portam nostram, quando autem veniunt.¹⁶³ Eo tunc quod erit in nostra voluntate, faciemus. Deus letificet celsitudinem ...¹⁶⁴ vestram cum incolumitate per multos annos. Nunc vero propter hanc causam cesarea maiestas nostra suum nomuen[!]¹⁶⁵ veniis ad vestram regiam celsitudinem misit. Scripta mensis Ianuari die octavo anni nativitatis Cristi 1514. In Andrenepoli.¹⁶⁶

Isten kegyelméből én, a nagy úr és hatalmas császár, a nagy és fejedelmi szultán, Szelim kán, minden tengeri földek, Rum, Karamán, Anatolia és Rumélia, valamint sok más terület ura: császári felségünk ír és üdvözetét küldi a kiváló Ulászlónak, Magyarország és Csehország és sok más föld igen kiváló, hatalmas királyának.

Jelen levéllel tudomására hozzuk királyi felséges uraságtoknak, hogy mostanában királyi felséges uraságtoknak bizonyos Bélay Barnabás nevű tiszteletre méltó követe a mi császári felségünk udvarába jött, és azt kívánta, hogy azt a békét és szövetséget, amely boldog emlékezetű atyánk, Bajezid kán idejében állott fenn, három évre ugyanúgy hosszabbítsuk meg azzal a feltétellel, hogy a keresztény fejedelmek most is akképpen legyenek belefoglalva és beleírva, ahogy az előző eskülevélbe belefoglalták és beleírták őket. Királyi felségteknek ezt az óhaját császári felségünk jól megértette. Mi pedig, ha királyi felségtek kettőnk között békét, barátságot és jószomszédságot kíván, királyi felségtek akaratát figyelembe véve elfogadjuk, hogy királyi felségtek országában, Magyarországon, a földeken és a várakban béke legyen. Ezek után arra a kérésre, melyet királyi felségtek követe útján terjesztett elő, hogy miként a keresztény fejedelmek atyánk idejében bele voltak foglalva a békébe, úgy legyenek most is belefoglalva, azt kívánjuk királyi felségtek tudomására hozni, hogy ez így volt, de azok az idők már elmúltak, a jelen pedig nem egyezik a múlttal, ezért az említett keresztény fejedelmeket semmiképpen sem óhajtjuk belevenni ebbe a békébe. A mi császári felségünk udvara vagy Portája ugyanis fényességes, a keresztény fejedelmek előtt pedig semmiképpen sincs elzárva. Ha ők császári felségünkkel békét és szövetséget akarnak, akkor küldjék el követeiket Portánkra, s amikor megjönnek, azt fogjuk tenni, amit jónak látunk. Az Úr tartsa meg felségteket egészségben hosszú évekig, császári felségünk pedig most a jelen ügy végett küldi tigrás iratát¹⁶⁷ a benne foglalt feltételekkel királyi felségteknek.

Írták január 8-án, Krisztus születésének 1514. évében, Drinápolyban.

162 Az áthúzott *haberent* szó alatt.

163 Az áthúzott *volunt* szó fölé írva.

164 Olvashatatlaná áthúzott szó.

165 Két olvashatatlaná áthúzott szó helyett a margón. Helyesen: *nomen*, ami itt nyilvánvalóan a szultáni tigrásra utal.

166 Az áthúzott *Andenepolini* szó után írva. A sorvégeket több helyen levágták a kézirat bekötésekor. A felélelezhető olvasatokat szöveletes zárójelbe tettük.

167 Amint a 165. jegyzetben jeleztük, itt a *nomen* szó szerepel, s ezt értelmeztük tigrás szultáni levélnek.